

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผู้วิจัยได้ใช้แนวความคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่างๆ ที่มีผู้ศึกษาและดำเนินการวิจัยไว้ เพื่อจะใช้เป็นกรอบความคิดและแนวทางการศึกษา ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียด ในหัวข้อต่างๆ ดังนี้

- 2.1 แนวความคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม
- 2.2 แนวความคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์การชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
- 2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท
- 2.5 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
- 2.6 ทฤษฎีสัญญัตกษณ์สัมพันธ์กับบทบาท
- 2.7 ทฤษฎีแลกเปลี่ยน
- 2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.9 กรอบแนวความคิดในการวิจัย
- 2.10 สมมติฐานการวิจัย

2.1 แนวความคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ล้วนเกิดจากการกระทำของมนุษย์แทบทั้งสิ้น ทั้งนี้เนื่องจากความจำเป็นในการตอบสนองของความต้องการขั้นพื้นฐานหรือความต้องการที่จะยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจ ความเป็นอยู่ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งล้วน แต่ต้องนำเอาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาใส่เป็นปัจจัยในการผลิตทั้งนั้น ปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้นเนื่องจาก ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ มีปริมาณและขีดจำกัดในการรองรับการพัฒนาอยู่ในตัวของมันเอง ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ได้แก่ ความเสื่อมโทรม การสูญเสียความสมดุลของระบบนิเวศ และการเกิดมลภาวะเป็นพิษในที่สุด

เนื่องจากความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน ระหว่างปัญหาสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา แนวความคิดในการพัฒนาในปัจจุบันนี้ จึงต้องมีการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ด้วยเสมอ ทั้งนี้โดยหลักความจริงที่ว่าพัฒนาจะต้องเนื่อง และยังเป็นอยู่ในระยะยาวนั้น ต้องอาศัยทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญอยู่เสมอ

2.1.1 ความหมายของสิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อม (Environment) เป็นรากศัพท์เดิมจากภาษาฝรั่งเศส Environ แปลว่า round ฉะนั้น Environment จึงหมายถึง Totality of man's surroundings หมายถึง ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นสสารและพลังงาน ซึ่งอาจได้แก่ธรรมชาติที่อยู่รอบๆ ตัวเรา และสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นมา (ณรงค์ ณ เชียงใหม่, 2525:1)

นอกจากนี้ ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า "สิ่งแวดล้อม" ไว้ดังนี้

เกษม จันทรแก้ว (2527:2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งต่างๆ เป็นทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต เห็นด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นด้วยตาเปล่า รวมทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น อีกทั้งอาจเป็นทั้งรูปธรรม และนามธรรม"

พงษ์ศิริ เสงตะกุล (2530 :1) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อม คือสิ่งที่อยู่รอบๆ สิ่งมีชีวิตอาจมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ได้ สิ่งแวดล้อมมี 3 พวกด้วยกัน คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environment) เช่น ดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น
2. สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological Environment) เช่น มนุษย์ สัตว์ พืช เป็นต้น
3. สิ่งแวดล้อมทางสังคมเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (Socio-economic and culture Environment) เช่น ระบบต่างๆทางเศรษฐกิจ สังคม เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน

นาท ดันตวิวิทย์ และ พูลทรัพย์ สมุทรสาคร (อ้างถึงใน พรณเวศ ไชยยา, 2535:10) ได้นิยามศัพท์ของสิ่งแวดล้อม โดยกล่าวถึง

ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวเรา ก็คือสิ่งแวดล้อมซึ่งมีทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต และอาจแบ่งออกเป็น 2 พวกใหญ่ๆ คือ 1) สิ่งแวดล้อมในด้านรูปธรรม (Concrete environment) ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ(Physical environment)หมายถึงสิ่งไม่มีชีวิต(Abiotic resources) ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ แร่ธาตุ และสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นโดยอาศัยทางเทคโนโลยี หรือ ความสามารถทางศิลปะ เช่น บ้านเรือน ถนนหนทาง โรงงาน ฯลฯ สิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ (Biological environment) หมายถึงสิ่งมีชีวิต(Biotic resources) ได้แก่ มนุษย์ สัตว์ พืช จุลชีวัน 2) สิ่งแวดล้อมในดานนามธรรม (Abstract environment) ได้แก่

ระบบสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม (Social, economic, Political and cultural environment) ซึ่งอาจจะเรียกว่าระบบความสัมพันธ์มนุษย์กับมนุษย์.....

วินัย วีระพัฒนานนท์ (2532 :1) ได้กล่าวไว้ว่า

... สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่อยู่โดยรอบ หรือการปะปนกันของสภาพภายนอกและภายใน ที่มีผลกระทบ ต่อชีวิตสิ่งที่อยู่โดยรอบ ที่จะมีผลต่อชีวิตทุกๆไปก็จะต้อง หมายถึง ธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ อากาศ ฯลฯ แต่มนุษย์นั้นสิ่งอยู่ภายนอกที่มีผลกระทบต่อชีวิตนั้น มิใช่มีเพียงสิ่งแวดล้อม ที่เป็นรูปธรรมเท่านั้น วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ก็มีผลผูกพันความรู้สึกนึกคิด และ กิจกรรมของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งเรียกว่า เป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม หรือสิ่งแวดล้อมที่เป็นนามธรรมด้วย ดังนั้น สิ่งแวดล้อมของมนุษย์ จึงรวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมเข้าไปด้วย....

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึงสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งที่เป็นสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือมนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งอาจเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม หรือเป็นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ทางชีวภาพ ทางสังคม เศรษฐกิจ และ วัฒนธรรม อันมีผลกระทบ ต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์

2.1.2 การจัดการสิ่งแวดล้อม

การจัดการ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Management หมายถึง การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคำว่าการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพนั้นรวมถึงการจัดหา การเก็บรักษา ซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด อีกทั้งการสงวน เพื่อให้สิ่งที่ดำเนินการนั้นสามารถให้ผลยั่งยืน (Sustained yields) ต่อมวลมนุษย์และธรรมชาติ โดยหลักการ "การจัดการ" จะต้องมีแนวดำเนินการ ขบวนการและขั้นตอนรวมทั้งจุดประสงค์ในการดำเนินการอย่างแน่นอน (เกษม จันทรแก้ว, 2527:1)

เกษม จันทรแก้ว (2527:6) ได้กล่าวไว้ว่า " การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดำเนินการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์มิใช่ใช้ตลอดไป โดยไม่ขาดแคลนและมีปัญหาใด ๆ "

ชินวุธ สุนทรสิมา (2529:15) ได้สรุปไว้ว่า " การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม คือกระบวนการ จัดการแผนงานหรือกิจกรรมในการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสนอง ความต้องการระดับต่างๆ ของมนุษย์ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ เสถียรภาพทางเศรษฐกิจสังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยหลักการให้ทรัพยากรที่ประหยัด ยืนยาว และก่อให้เกิดผลเสียหายน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

จุโร ทัพวงศ์ (2536:30) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การจัดการสิ่งแวดล้อม คือ การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพในการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์โดยไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ เพื่อจะได้มีทรัพยากรใช้ตลอดไป”

ถึงแม้ได้มีผู้ให้คำนิยามของการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมไว้หลายประเภทด้วยกัน แต่จะพบว่า ทุกๆ คำนิยามจะกล่าวถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ด้วยกันทั้งสิ้น คือ

1) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมจะหมายถึงการใช้ (มิใช่การสงวนรักษาหรือการไม่ใช้) ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2) การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเป็นขบวนการ เพื่อจัดข้อขัดแย้งหรือ เพื่อประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่เหมาะสม และเกิดความเป็นธรรมต่อสังคมส่วนรวมให้มากที่สุด

3) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะต้องอยู่บนฐานรากของการอนุรักษ์ ทั้งนี้ เพื่อให้สนองประโยชน์ได้ในลักษณะต่อเนื่องและยั่งยืนยาว โดยให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

สรุปได้ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม หมายถึง การวางแผน การจัดสรร การใช้ทรัพยากร และการกระทำหรือการดำเนินการใด เพื่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมในชุมชน ทำให้คุณภาพสิ่งแวดล้อมดีขึ้น และเกิดประโยชน์ต่อชุมชน

2.1.3 ความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในส่วนที่เป็นของรัฐนั้น เราเข้าใจกันในนามของการบริหารสิ่งแวดล้อม ซึ่งในปัจจุบันได้เป็นที่ยอมรับและถือเป็นหลักปฏิบัติโดยทั่วไปว่าการบริหารสิ่งแวดล้อมหรือการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารประเทศ ทั้งนี้ เนื่องจากความจำเป็นที่ว่า ปัญหาสีงแวดล้อมนั้นมีลักษณะที่ทางเศรษฐศาสตร์เรียกว่า External diseconomies หรือ Externalities กล่าวคือไม่สามารถนำระบบการจัดการค่าเสียโดยมีกลไกทางด้านราคาเป็นตัวกำหนดนโยบายทางด้านอุปสงค์และอุปทานมาใช้ได้ ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญที่สุด เช่น น้ำ และอากาศเป็นสินค้าที่ได้เปล่า (Free goods) และไม่สามารถกำหนดราคาในการนำทรัพยากรเหล่านี้มาใช้ได้ นอกจากนี้ปัญหาสีงแวดล้อมยังมีลักษณะของExternality อีกประการหนึ่งคือ ผู้ที่ก่อให้เกิดปัญหามักจะไม่ใช่ว่าผู้ได้รับผลเสียหายโดยตรงจากผลของปัญหานั้น ตัวอย่างนี้เห็นได้ง่าย เช่น โรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลอง ผู้ที่ใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคที่อาศัยอยู่ท้ายน้ำจะเป็นผู้ที่ได้รับผลเสียหายมากที่สุด หรือ ปัญหาจากอากาศเสียที่ปล่อยจากรถยนต์จะมีผล

โดยตรงต่อผู้สัญจรบนถนน เป็นต้น ซึ่งลักษณะของปัญหาเช่นนี้ นอกจากจะมีผลเสียหายทางด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังจะนำไปสู่ปัญหาทางสังคมหรือการเมืองในที่สุด

เนื่องจาก การที่ไม่สามารถนำระบบการค้าเสรีมาใช้ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และการที่มีกลุ่มผู้ได้รับประโยชน์และเสียประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอยู่มากมาย หลายกลุ่มด้วยกัน จึงมีความจำเป็นที่รัฐบาลจะต้องยื่นมือเข้ามาแก้ไขและวางแผน ตลอดจนมาตรการต่างๆ ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งเรื่องนี้ก็เป็นข้อเสียประการหนึ่ง เพราะเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมจำเป็นจะต้องออกมาในลักษณะของกฎหมายข้อบังคับและระเบียบปฏิบัติในด้านการบริหารและการคลัง ซึ่งอาจจะทำให้เห็นว่า เป็นการควบคุมมากกว่า การให้สิ่งจูงใจในการให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม ดังนั้นการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมนอกจากจะใช้วิธีการด้านเทคนิคแล้ว ก็จะต้องมีวิธีการในการประสานงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือด้วย

2.1.4 เครื่องมือที่ใช้ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

วิธีการโดยทั่วไปที่นำมาใช้ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม จูไร ทัพวงษ์ (2536:31-32) ได้เสนอเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ และ ที่สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้ดำเนินการอยู่ในขณะนี้ ได้แก่

1) กฎหมาย การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อมีการกำหนดนโยบายและวางแผนตามหลักวิชาการว่าด้วยการจัดการและการบริหารสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็จำเป็นต้องควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อให้สามารถดำเนินการไปได้ตามนโยบาย และตามแผนที่กำหนดไว้ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่มีกฎหมายเป็นพื้นฐานในการควบคุม ในประเทศไทยมีกฎหมายต่างๆ บังคับปราบปรามการทำลายคุณภาพสิ่งแวดล้อมหลายฉบับ อีกทั้งยังมีกฎระเบียบของกระทรวง ทบวง กรม ที่รับผิดชอบตามกฎหมายอีกหลายแห่ง แต่กฎหมายเป็นเพียงตัวอักษร จะมีผลตามเจตนารมณ์หรือไม่ขึ้นอยู่กับการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องเป็นหลัก ส่วนกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศนั้น สามารถที่จะกล่าวได้ว่า ประเทศไทยยังขาดผู้เชี่ยวชาญกฎหมายสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ ในขณะที่ปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นปัญหาระดับระหว่างประเทศมากขึ้นทุกขณะ

มีการประกาศใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นทางการฉบับแรกของประเทศไทย คือ พระราชบัญญัติส่งเสริมการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2518 ซึ่ง ได้กำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติขึ้น และต่อมาได้มีการออกพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2521 และ ในปัจจุบันได้ประกาศใช้

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ฉบับที่ 3 พ.ศ.2535 ที่ได้ปรับปรุงให้ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์มากยิ่งขึ้น

2) การวางแผนสิ่งแวดล้อม การวางแผนสิ่งแวดล้อมในทางปฏิบัติ หมายถึง การให้มีการพิจารณาด้านสิ่งแวดล้อมในการวางแผนเสียแต่ในระยะเริ่มแรก ทั้งในระดับประเทศและระดับโครงการ โดยให้คำนึงถึงผลดีและผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นจากการพัฒนา และนำมาพิจารณาร่วมกับทางด้านเศรษฐกิจและสังคมด้วย ทั้งนี้ เพื่อช่วยในด้านตัดสินใจของรัฐบาลที่จะได้เห็นผลประโยชน์ส่วนรวมของแผนและโครงการสัมมนาต่างๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3) การประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม หรือ การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมมีขอบเขตที่กว้างขวางมากและส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของมนุษย์ในที่สุดซึ่งผลกระทบอาจเกิดผลเสียร้ายให้เห็นเด่นชัดในช่วงระยะเวลาอันสั้น แต่ผลกระทบบางอย่างอาจต้องใช้เวลาอันจึงจะปรากฏให้เห็นเด่นชัด การแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อมจะเป็นการแก้ปัญหเฉพาะหน้าไม่ได้ จำเป็นต้องมีการวางแผนควบคุมป้องกันไว้แต่เริ่มแรก การวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมจะเป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการสิ่งแวดล้อมเป็นที่ยอมรับและได้นำมาปฏิบัติกันอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้รวมถึงประเทศไทยด้วย สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ได้กำหนด ให้มีการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการ หรือกิจการบางประเภทและบางขนาดโดยอาศัยอำนาจตามประกาศทางกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและพลังงาน ซึ่งมีผลบังคับใช้ ตั้งแต่วันที่ 27 กันยายน 2524 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะให้มีการศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และคุณค่าต่างๆ ที่มีต่อมนุษย์ ที่อาจจะถูกกระทบกระเทือนเนื่องจากโครงการหรือกิจการนั้นๆ พร้อมทั้งให้อธิบายถึงขนาดผลกระทบ ทั้งในทางบวกในแง่การส่งเสริมทรัพยากรสิ่งแวดล้อมและคุณค่าต่างๆ ที่มีต่อมนุษย์ และผลกระทบในทางลบในแง่ของการทำลายสิ่งแวดล้อมและคุณค่าต่างๆ เพื่อหาทางในการลดผลเสียร้ายให้เหลือน้อยที่สุด และก่อให้เกิดผลดีที่สุดด้วย

4) การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม นอกเหนือไปจากงานด้านบริหารทรัพยากรตามโครงการต่างๆ ของรัฐแล้ว คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติยังมีหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่มีได้อยู่ในอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานอื่น ซึ่งจะช่วยให้รัฐบาลสามารถกำหนดนโยบายที่ถูกต้อง เพื่อการพัฒนาและป้องกันการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมควบคู่กันไม่ งานกำหนดมาตรฐานสิ่งแวดล้อมนี้ จะดำเนินการโดยการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำที่เหมาะสมกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ตัวอย่าง เช่น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำสำหรับแหล่งน้ำต่างๆทั่วประเทศ สำหรับเป็นพื้นฐานในการวางแผนการพัฒนา ซึ่งจะรวมถึงการพัฒนาอุตสาหกรรมด้วยการกำหนดมาตรฐานเหล่านี้ จะคำนึงถึงแหล่งที่ตั้งของโรงงาน

อุตสาหกรรม และระดับความต้องการที่จะบำบัดน้ำเสีย มาตรฐานคุณภาพน้ำของแต่ละแหล่งน้ำที่สำคัญจะถูกกำหนดขึ้น เพื่อให้การใช้แหล่งน้ำเหล่านี้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจสูงสุด โดยไม่ทำให้คุณภาพน้ำเสื่อมโทรมเป็นต้น การกำหนดมาตรฐานคุณภาพสิ่งแวดล้อม ควรจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม และคุณภาพของสิ่งแวดล้อมสุขภาพอนามัยของประชาชนประกอบด้วย

5) การสนับสนุนด้านงบประมาณ ในแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมก็เช่นเดียว กับแผนพัฒนาอื่นๆ ที่จำเป็นต้องมีการลงทุนทั้งทางด้านกำลังเงินและกำลังคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการที่เป็นของรัฐบาล ดังนั้น การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ จึงมีส่วนสำคัญยิ่งในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและแผนพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมไม่สามารถแยกจากกันได้ ในแผนพัฒนาฉบับปัจจุบันคือฉบับที่ 7 มีจุดมุ่งหมายสำคัญในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติแต่ละชนิดให้มากยิ่งขึ้น และให้มีการอนุรักษ์ เพื่อการใช้ประโยชน์ในอนาคต โดยให้มีการประสานงานการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีระบบ โดยอาศัยระบบการบริหารองค์การในการพัฒนาชนบท และให้มีการจัดทำเครื่องมือในการประสานงานจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ข้อมูล แผนที่ ฯลฯ ให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน เพื่อประโยชน์การดำเนินการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6) การศึกษาประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาและภัยที่อาจเกิดขึ้น ถ้าได้มีการร่วมมือกันทำการป้องกันและแก้ไข จะเป็นวิธีการในการป้องกันและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ได้ผลดีที่สุด เพราะการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันจะมาจากรัฐบาลเสียเป็นส่วนใหญ่ การส่งเสริมให้เกิดความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม และการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม จึงเป็นพื้นฐานของการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้น สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้ดำเนินการให้มีการบรรจุวิชาสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในหลักสูตรชั้นประถมและมัธยมโดยได้เริ่มสอนในโรงเรียนตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 เป็นต้นมา นอกจากการให้การศึกษาทางด้านนี้ให้แก่ประชาชนทั่วไปแล้ว สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ ยังได้ให้การฝึกอบรมการสัมมนา เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในภาครัฐบาลและภาคเอกชน พร้อมทั้งจัดทำวารสารสิ่งแวดล้อมและเอกสารเผยแพร่ เพื่อประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงาน และนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศทราบถึงกิจกรรมด้านวิชาการต่างๆ ของสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เพื่อส่งเสริมความร่วมมือด้านการถ่ายทอดวิชาการ และประสบการณ์ร่วมกัน

7) บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรประชาชน จะมีบทบาทสำคัญมากต่อการรักษาสุขภาพสิ่งแวดล้อม แนวความคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืน จะสำเร็จได้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนานี้ กล่าวคือประชาชนในท้องถิ่นสามารถกำหนดความต้องการพื้นฐานของตน สามารถกำหนดโครงการพัฒนา เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานอันมีส่วนช่วยให้โครงการดำเนินการต่อไปได้ ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกและทัศนคติให้กับประชาชนเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องรับกระทำ เพราะไม่มีเวลาสำหรับสิ่งแวดล้อมอีกแล้ว

สรุปได้ว่า กฎระเบียบหรือมาตรการควบคุม การวางแผน การสนับสนุนด้านงบประมาณ การศึกษาประชาสัมพันธ์ และองค์กรเอกชนและประชาชน ล้วนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อม ซึ่งผู้ศึกษาได้ตั้งประเด็นตั้งกล่าวมาศึกษาบทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมครั้งนี้

2.2 แนวความคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการสนับสนุนเพิ่มผลผลิต เพื่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความแออัดของจำนวนประชากรในเขตเมืองเพิ่มมากขึ้น และนำมาซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตเมือง ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ ปัญหาเหล่านี้ มีผลกระทบต่อมวลมนุษยชาติโดยตรง โดยเฉพาะปัญหาด้านมลพิษที่เกี่ยวข้องกับน้ำ อากาศ เสียง ขยะมูลฝอย ของเสียที่เป็นพิษจากการจราจรที่ติดขัด ชุมชนที่แออัด และรวมไปถึงปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งรวมความรุนแรงและปัญหามีมากจนเกินกว่าที่หน่วยงานของรัฐจะจัดการแก้ไขได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางและยุทธวิธีรูปแบบต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมเมืองเหล่านี้ให้ลดน้อยลง และหมดไปในที่สุด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย จึงเป็นหน่วยงานหนึ่งที่รับผิดชอบทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท จึงมุ่งเสริมสร้าง และพัฒนาบุคลากรของหน่วยบริหารงานราชการส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาล ทั้งในด้านขีดความสามารถ และแนวคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ให้ถูกต้องเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนเมืองได้ ซึ่งการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเมืองเป็นกระบวนการที่มีความสลับซับซ้อน ต้องอาศัยวิชาความรู้และประสบการณ์หลายด้าน และเป็นกระบวนการที่ต้อง การประสานงานและ ความร่วมมือจากองค์กร และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น จึงจะสามารถนำไปสู่การพัฒนา

และพิทักษ์รักษาสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นไว้ได้ อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ ดังนั้น องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน(Deutsche Gesellschaft Fuer Technische Zusammenarbeit-GTZ) ร่วมกับกรมการปกครอง โดยแผนพัฒนาท้องถิ่น(สำนักงานพัฒนาเมือง) สำนักงานบริหารส่วนท้องถิ่น ได้ดำเนินโครงการจัดทำแนวทางการจัดทำสิ่งแวดล้อมเมือง เพื่อหาแนวทางและวิธีการเสริมสร้างความรู้ ความสามารถให้แก่ผู้บริหาร และ ผู้ปฏิบัติงานของเทศบาลโดยเน้นด้าน การจัดการ ซึ่งรวมถึงการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การประสานงาน การจัดตั้งองค์กรท้องถิ่น และการผสมผสานระหว่างจิตสำนึก นโยบาย และ การปฏิบัติ (ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น,2536:4)

2.2.1 หลักของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

ปัจจุบันสภาเทศบาลทั่วโลกได้เล็งเห็นความสำคัญของการวางแผนที่ยั่งยืนในท้องถิ่น และมีเป้าหมายร่วมกันว่า แผนนี้จะต้องเสร็จสมบูรณ์ภายในปี พ.ศ.2539 และเพื่อให้การพัฒนาที่ยั่งยืนนี้สามารถบรรลุผลได้ดียิ่งขึ้น ได้เห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องมีหลักของการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ดังนี้คือ (ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น,2536:8)

1) ร่วมกันทำงาน ทุกคนทุกหน่วยงานในสังคมจะต้อง นั่นคือไม่ใช่เฉพาะองค์กรของรัฐและภาคธุรกิจเท่านั้น แต่รวมถึงประชาชนทั่วไป องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรท้องถิ่นต่างๆ ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องพยายามสร้าง“แนวร่วม” ในการดำเนินการใดๆ ก็ตาม

2) ผสมผสานนโยบาย หมายความว่า รัฐบาลจะต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมในทุกขั้นตอนของการวางแผนนโยบายในเรื่องต่างๆ เช่น การพัฒนาเศรษฐกิจ การคมนาคมขนส่ง การวางแผนการใช้ที่ดิน ฯลฯ

3) กำหนดดัชนี หรือ ตัวชี้วัด รัฐบาลควรกำหนดมาตรฐานของสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ที่สำคัญ เช่น มลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ การใช้พลังงาน การทิ้งของเสีย และการนำกลับมาใช้ใหม่ เป็นต้น มาตรฐานเหล่านี้ จะเป็นกรอบเป็นแนวทาง การดำเนินงานสำหรับผู้ปฏิบัติให้บรรลุผลได้ตรงตามเป้าหมายที่กำหนด และควรจะมีการยกระดับมาตรฐานให้สูงขึ้นเป็นระยะๆ เพื่อให้มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น

4) ผู้สร้างมลพิษควรเป็นผู้จ่าย เพื่อเป็นการบังคับให้ผู้สร้างมลพิษ หรือทำลายสิ่งแวดล้อมลดการทำลายลง บุคคลเหล่านี้ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการแก้ไขปัญหามลพิษที่สร้างขึ้น

5) เตือนล่วงหน้า รัฐบาลต้องมีการเตือนล่วงหน้า ให้ประชาชนรับทราบ หากผลกระทบจากมลพิษต่างๆ ยังไม่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย

6) มีความรับผิดชอบ และมีสิทธิเสรีภาพในการรับทราบข้อมูลข่าวสาร สังคมทุกหมู่เหล่าต้องร่วมกันรับผิดชอบในปัญหาสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันองค์กรพัฒนาเอกชน, องค์กรชุมชน และประชาชนทั่วไป ต้องมีสิทธิที่จะได้รับรู้ถึงสถานการณ์หรือสภาพของสิ่งแวดล้อม ตลอดจนผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิต อันเนื่องมาจากการตัดสินใจดำเนินโครงการต่างๆ ทั้งของภาครัฐบาลและภาคธุรกิจเอกชน

พอสรุปได้ว่า หลักในการจัดการสิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนเป็นอย่างดี ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาในทุกๆ เรื่อง จากแนวคิดนี้ผู้ศึกษาได้ตั้งเป้าประเด็นดังกล่าวมาศึกษา ซึ่งการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรรมการชุมชน

2.2.2 ยุทธวิธีการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

การจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความร่วมมือ และการประสานการดำเนินงาน จากหลายฝ่ายล้าตั้งแต่เจ้าหน้าที่ของเทศบาลเพียงหน่วยเดียว ย่อมไม่สามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาคืบคลานได้ทันที่ ดังนั้นก่อนที่จะนำแนวทางการสิ่งแวดล้อมเมืองไปปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น สำนักบริหารราชการส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดยุทธวิธีและแนวทางดำเนินงานให้ชัดเจน จัดระบบบริหารงานให้มีประสิทธิภาพโดยอาศัยยุทธวิธี 10 ประการ ดังนี้ (ส่วนแผนพัฒนาท้องถิ่น, 2536:9-11)

1) พึ่งพาตน เทศบาลพึงตระหนักว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นภารกิจ และความรับผิดชอบหลักของหน่วยการปกครองท้องถิ่น เทศบาลไม่ควรหวังพึ่งภาคประชาสังคมช่วยเหลือ หรือรอคำสั่งจากรัฐบาลกลางเพียงอย่างเดียว เทศบาลควรมีความคิดริเริ่ม ในการจัดการการพัฒนา และพิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมของตนเองให้มากขึ้น

2) พึ่งพากัน ในขณะเดียวกัน เทศบาลพึงตระหนักว่า การจัดการสิ่งแวดล้อม เป็นภารกิจร่วมกันระหว่างหน่วยการปกครองท้องถิ่นต่างๆ และองค์กรรัฐระดับชาติ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติเองโดยตรง แต่ก็สามารถเป็นหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนเทศบาลในด้านวิชาการและด้านการเงินได้

3) หมั่นฝึกฝน ปัญหาสิ่งแวดล้อมนับวันจะมีความยุ่งยากซับซ้อนและทวีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ในการดำเนินการแก้ไขปัญหานี้ ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น เทศบาลจำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรของตนเองหลายด้านอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง เช่น ให้การฝึกอบรมเฉพาะเรื่องตามหลักสูตรต่างๆ หรือ การเรียนรู้เพิ่มทักษะด้วยการปฏิบัติเองในสนาม

4) รัฐชุมชน เทศบาลต้องหมั่นศึกษาสำรวจข้อมูล เกี่ยวกับสภาพและสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ความต้องการของชุมชนในทุกด้าน รวมทั้งขอความร่วมมือ และประสานงานกับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นในการเก็บรวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลครบถ้วนถูกต้องและทันสมัย

5) ร่วมใจช่วย อีกแง่หนึ่งของการจัดการสิ่งแวดล้อมคือ การระดมทรัพยากรจากองค์กรท้องถิ่น เช่น องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรการกุศล องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรชุมชน เป็นต้น ด้วยวิธีการ และรูปแบบต่างๆ ให้มาร่วมพัฒนา และ พิทักษ์รักษาสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง

6) ด้วยสื่อสาร การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนในท้องถิ่น เป็นปัจจัยสำคัญของจัดการสิ่งแวดล้อมเทศบาล พึงใช้สื่อสารในรูปแบบต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น แผ่นพับ วีดีโอ สไลด์ หรือ รายการวิทยุ ในการสร้างจิตสำนึก ตลอดจนส่งเสริมกิจกรรมด้านการพิทักษ์รักษาและพัฒนาสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

7) สร้างองค์การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นที่ดีที่สุด คือการสร้างองค์กรชุมชนขึ้น เพื่อควบคุมและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชนด้วยตนเอง เทศบาลสามารถให้การสนับสนุนองค์กรชุมชนในด้านข่าวสารข้อมูล และด้านการเงิน เช่น ในการก่อสร้างและบำรุงรักษาระบบระบายน้ำ ระบบประปา หรือสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชุมชน เป็นต้น

8) ต้องประสาน องค์ประกอบของสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้อง และมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เทศบาลควรมีบทบาทในการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในขั้นตอนของการวางแผน และการปฏิบัติงานในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น หรือการจัดทำโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอุปโภคบริโภคสาธารณะต่างๆ

9) ปฏิบัติการ เทศบาลควรกำหนดนโยบายเป้าหมาย ตลอดจนแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองให้ชัดเจนรวมทั้งวางแผนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ และควรจัดให้มีการติดตามประเมินผลการดำเนินงานในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติงาน เพื่อจะได้ทราบว่าการดำเนินงานของเทศบาลประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาหรืออุปสรรคใดอะไร และ จะมีการแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคนั้นได้หรือไม่ อย่างไร

10) มาตรการกำหนดใช้ได้ผลดี เทศบาลควรปรับปรุงระเบียบข้อบังคับตลอดจนขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในแต่ละด้าน ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยการออกเทศบัญญัติ ระเบียบข้อบังคับต่างๆและต้องมีการบังคับใช้อย่างจริงจัง เช่น มาตรการในการจัดเก็บค่าบริการ การปรับผู้ฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ เป็นต้น

สรุปได้ว่า ในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง เป็นหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงของเทศบาล แต่ต้องได้รับการสนับสนุนและความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น รวมทั้งองค์กรประชาชนและองค์กรเอกชน

ทั้งนี้เทศบาลต้องมีแผนปฏิบัติการที่ชัดเจน มีการประสานงาน ติดตาม และประเมินผลการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดองค์การชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2.3.1 ความหมายขององค์การชุมชน

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2529) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “องค์การชุมชนคือ การรวมประชาชนในรูปของกลุ่มตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป เพื่อดำเนินกิจกรรมหนึ่งตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มเอง หรือสนองวัตถุประสงค์ของชุมชนหรือ แม้กระทั่งสนองตอบวัตถุประสงค์ของทางราชการ หรือ หน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุนกลุ่มที่จัดตั้งอาจเป็นการจัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ กล่าวคือไม่มีกฎหมายรองรับ แต่อาจจะมีระเบียบทางราชการหรือระเบียบของกลุ่มที่จะจัดทำขึ้นเองเพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม และกลุ่มที่เป็นทางการซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยมีกฎหมายรองรับ อาจเป็นนิติบุคคล หรือ ไม่เป็นนิติบุคคลแล้วแต่กรณี” ในขณะที่จากการเสวนาต่อเนื่อง เรื่อง “องค์การประชาชน” ซึ่งจัดโดยโครงการศึกษาทางเลือกการพัฒนา สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2529 กล่าวว่าองค์การประชาชนหรือองค์การชุมชนข้างต้นเป็นนิยามในภาครัฐบาล แต่ในภาคเอกชน องค์การชุมชนหมายถึง “กลุ่มที่มีการรวมตัวขึ้นอย่างมีเป้าหมายที่เป็นอันเดียวกับชุมชน และการกระทำตามเป้าหมายเพื่อชุมชน องค์การประชาชนหรือองค์การชุมชนจึงเป็นตัวแทนของชุมชน และคลี่คลายปัญหาของชุมชน ทั้งปัญหาเฉพาะหน้าและปัญหาระยะยาว องค์การชุมชนจึงสามารถพัฒนาและเลิกได้ตามความจำเป็น (ทางเลือก , 2529) นอกจากนี้ยังพัฒนาผู้หนึ่ง ซึ่งศึกษาองค์การชาวบ้านโดยมองผ่านระบบวัฒนธรรมชุมชน ได้ให้ความเห็นว่า ลักษณะสำคัญขององค์การดั้งเดิม ก็คือ มีชีวิตคนเป็นเป้าหมาย หรือกล่าวได้ว่ามีเป้าหมายเพื่อชาวบ้านทั้งหมู่บ้าน และกล่าวได้ว่า หมู่บ้านหรือชุมชนนั่นเองเป็นองค์กรในตัวเองโดยมีชาวบ้านทุกคนเป็นสมาชิก โดยไม่ต้องสมัครด้วยเพราะในการแก้ไขปัญหาคือตอบสนองความต้องการจำเป็นของชุมชนนั้น การตัดสินใจร่วมกัน และ ลงมือแก้ไขปัญหาร่วมกันในที่สุด หรือ ในกรณีที่เกิดปัญหาที่ต้องอาศัยความสามารถเฉพาะด้านของปัจเจกบุคคลในการแก้ไขปัญหานั้นๆ บทบาทในการแก้ไขปัญหาก็จะกระจายไปยังปราชญ์พื้นบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน ที่มีความสามารถ และ เป็นที่ยอมรับของคนทั้งชุมชน (ทางเลือก , 2529)

Uphoff (1986) อธิบายความหมายขององค์กร หมายถึงโครงสร้างของบทบาทที่ได้รับการยอมรับและเป็นที่ยอมรับ โครงสร้างดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจาก “ปฏิสัมพันธ์” ระหว่างบทบาทซึ่งอาจจะมีผลสัมฤทธิ์สูงหรือต่ำก็ได้ ถ้าองค์กรมีความสลับซับซ้อนมาก ก็จะให้องค์กรมีขอบข่าย

(Capabilities) มากขึ้นด้วย องค์กรอาจจะมีทั้งแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ องค์กรที่ไม่เป็นทางการจะไม่มีกฎหมายรองรับหรือมิได้กำหนดบทบาท หรืออำนาจ ตลอดจนทรัพยากรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจน องค์กรมีลักษณะคล้ายสถาบัน (Institution) กล่าวคือเป็นบรรทัดฐานและพฤติกรรมที่คงอยู่ในสังคมร่วมกัน มีการตอบสนองหรือรองรับเป้าหมายค่านิยมของส่วนรวมและสถาบันถือว่าเป็นแบบแผนพฤติกรรมที่เกิดซ้ำซากและคงทน จนก่อให้เกิดเป็นค่านิยม ส่วนองค์กรถือว่าเป็นขั้นตอนที่จะก้าวไปสู่ความเป็นสถาบัน จึงมีอยู่หลายระดับ สถานะขององค์กรในชนบทปัจจุบันจึงมีความเป็นไปได้ 3 อย่างคือ

- 1) องค์กรที่ไม่ใช่สถาบัน
- 2) องค์กรที่เป็นสถาบัน
- 3) สถาบันที่มีได้เป็นองค์กร จำแนกออกเป็น 6 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 องค์กรบริหารราชการส่วนท้องถิ่น (Local Administration = LA) เป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้การควบคุมกำกับดูแลของราชการส่วนกลาง

ประเภทที่ 2 องค์กรปกครองท้องถิ่น (Local Government = LG) เป็นองค์กรที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้ง มีอำนาจถูกต้องตามกฎหมาย และรับผิดชอบต่อประชาชนในท้องถิ่นโดยตรง

ประเภทที่ 3 องค์กรสมาชิกท้องถิ่น (Local Membership Organizations = Mos) เป็นสมาคมที่มุ่งช่วยเหลือตนเอง ซึ่งสมาชิกมุ่งดำเนินการในเรื่องกิจกรรมทั่วไป เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน กิจกรรมเฉพาะด้าน เช่นกลุ่มผู้ใช้น้ำ และความต้องการจำเพาะของกลุ่มสนใจสอดคล้องกัน เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้เลี้ยงโคกระบือ

ประเภทที่ 4 สหกรณ์ (Cooperatives) เป็นองค์กรที่รวบรวมทรัพยากรทางเศรษฐกิจของสมาชิกเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อประโยชน์ของสมาชิกเอง เช่น สมาคมการขายผลผลิต กลุ่มเครดิตยูเนียนฯฯ

ประเภทที่ 5 องค์กรบริการท้องถิ่น (Local Service Organizations = Sols) เป็นองค์กรด้านการกุศล มุ่งช่วยเหลือบุคคลมากกว่าสมาชิก แต่สมาชิกจะได้รับผลประโยชน์ทางอ้อม เช่น องค์กรทางศาสนา

ประเภทที่ 6 ธุรกิจเอกชน (Private Business Organization) เป็นองค์กรหรือหน่วยสาขากิจกรรมลงทุนท้องถิ่น มักจะมีกิจกรรมหลายด้านอุตสาหกรรม การบริหารและการค้า

จากแนวความคิดดังกล่าว สรุปได้ว่า คณะกรรมการชุมชนเป็นองค์กรชุมชนที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของรัฐ ถึงแม้จะไม่มีกฎหมายรองรับ แต่มีกฎระเบียบของ

ทางราชการที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานของกลุ่ม มีหน้าที่ในการประสานงานระหว่างหน่วยงานของรัฐ และสมาชิกในชุมชน

2.3.2 องค์การชุมชนกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

หลักของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ถือว่าชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติ เหล่านี้จะสามารถจัดการได้ดีที่สุด เพราะสมาชิกหรือกลุ่มองค์กรในชุมชนมีความเข้าใจเรียนรู้ปัญหาอุปสรรค ต่างๆ จากแหล่งทรัพยากรได้ดี ดังนั้นการเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่น เข้ามา มีบทบาทในการเสนอปัญหาการวางแผนพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ตามศักยภาพของตน จึงเป็นสิ่งจำเป็น (ปริชาติ ลอตระกูล: 2534) และกลุ่มองค์กรเหล่านี้ มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการ (Formal Groups) และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (Informal Groups) การก่อเกิดกลุ่มประเภทต่าง ๆ จากแนวความคิดเรื่อง กลุ่มองค์กรจะเห็นได้ว่าถ้าหากพิจารณาในแง่การประกอบกิจกรรม และการตัดสินใจต่อแนวทางการพัฒนาชุมชน กลุ่มหรือองค์กรที่มีบทบาทค่อนข้างมากมีอยู่ 3 ระดับ คือ ระดับท้องถิ่น (Locality Level) ระดับชุมชน (Community Level) และระดับกลุ่ม (Group Level) เพราะองค์กรท้องถิ่นเหล่านี้เกิดการรวมตัวในลักษณะความสนใจร่วมกัน มีการติดต่อสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีข้อตกลงร่วมกันที่ไม่ซับซ้อน หรือเป็นกระบวนการที่ประชาชนจัดตั้งขึ้นเกิดจากระดับรากหญ้า (Grass-Root) ของสมาชิกในชุมชน เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาองค์กรท้องถิ่นเหล่านี้ จำเป็นต้องมีการรวมตัวและการสร้างเครือข่ายที่มีมั่นคงในชุมชน โดยเฉพาะในการวางแผน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ภายใต้ระบบสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน การสร้างองค์กรเครือข่ายของประชาชนทำได้หลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ขององค์กรแต่ละประเภท เช่น องค์กรด้านการประกอบอาชีพ องค์กรด้านการจัดการป่าไม้ องค์กรด้านกลุ่มสหกรณ์ต่าง ๆ ข้อควรคำนึงในการสร้างเครือข่ายองค์กรคือการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นสำคัญ

Uphoff (1986) ได้สรุปแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรท้องถิ่นว่า "ในระบบทรัพยากรธรรมชาติถือว่าทรัพยากรสาธารณะประโยชน์ (Common Properties) มีความสำคัญต่อการนำมาพิจารณาเพราะทรัพยากรดังกล่าว เป็นทรัพย์สินของส่วนรวม (Collective Goods) ชุมชนจะต้องมีการลงทุนร่วมกันแม้ว่าจะเป็นการลงทุนที่ไม่ใช้ตัวเงินก็ตาม ถ้าหากมีผู้บุกรุกหรือเข้ามาใช้ประโยชน์ที่สาธารณะอย่างเสรี สมาชิกภายใต้ชุมชนจะต้องสืบให้ทราบข้อเท็จจริงในสภาพปัญหานั้น แล้วหามาตรการแก้ไขร่วมกัน อาจจะมีการสร้างข้อตกลงหรือระเบียบกฎเกณฑ์จาก

ความเห็นของสมาชิกในชุมชนโดยส่วนรวม เยาวลักษณ์ อภิชาติวิมล (2536) ชี้ให้เห็นว่าหลักการจัดการทรัพยากรชุมชน (Community Base Resource Mangement หรือ CBRM) ได้แก่

(1) หลักการในการจัดการทรัพยากรชุมชนเป้าหมายหลักอยู่ที่ประชากรภายในชุมชน จะเป็นผู้รู้ระบบทรัพยากร ทรัพยากรและศักยภาพได้ดีที่สุด แต่การที่จะมีระบบการจัดการ ที่นำไปสู่ความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ของชุมชนในภาพรวมนั้นต้องคำนึงถึง ความยั่งยืนของระบบนิเวศน์ ความยั่งยืนของระบบสังคม(ของชุมชนนั้นๆ)-ความยั่งยืนของวัฒนธรรม-ความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ

(2) องค์ประกอบของ CBRM ประกอบด้วย

- 1) การพัฒนาหรือการบริหารจัดการต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง มีวิวัฒนาการเพื่อสนองความต้องการและคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น
- 2) ระบบการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะต้องคำนึงถึงโครงสร้างของชุมชนรุ่นหลัง(New Generation) ที่จะต้องมารับภาระ กับระบบการจัดการทรัพยากรทรัพยากรธรรมชาติ
- 3) เป็นการจัดการและการกระทำ ที่อยู่ภายในขอบเขตจำกัดของระบบนิเวศน์ทางธรรมชาติของชุมชน ต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ให้มีความหลากหลาย (Diversity) เพื่อสร้างความสมดุลให้แก่ระบบนิเวศน์
- 4) การนำใช้เทคโนโลยีต้องเหมาะสมกับการผลิตของชุมชนมีการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงมาตรฐานการครองชีพ รูปแบบการบริหารของชุมชนให้อยู่ในรูปของ การประหยัด คุ้มค่า

(3) กลยุทธ์ในการดำเนินงานประกอบด้วย

- 1) ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง ซึ่งกระทำได้โดยการให้ความสำคัญต่อสภาพพื้นที่ของท้องถิ่น การทำความเข้าใจระบบการใช้ทรัพยากรและประโยชน์ต่างๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยมองให้ครอบคลุมทุกระดับตั้งแต่ระดับ บัณฑิตบุคคล ครอบครัว กลุ่มองค์กร,ชุมชน และ ลุ่มน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงจุดประสงค์ของการวิเคราะห์ปัญหาแต่ละอย่าง หลังจากนั้นมีการสำรวจข้อมูลเบื้องต้น(Inventory) เกี่ยวกับระบบทรัพยากรนั้นๆ เพื่อหาขีดจำกัด (Capacity) ของทุกระบบภายในระบบนิเวศน์นั้น ๆ ให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ศักยภาพของชุมชนเท่าที่จะทำได้

- 2) ในระยะยาวให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Community Center) ในการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมร่วมของชุมชน (Collective Action) และการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่มุ่งเน้นภาคเอกชน (Private Sector) เป็นสำคัญ

3) สร้างระบบการตัดสินใจระดับล่างภายในชุมชน กระทำได้โดยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นหรือชุมชนสู่ท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้ความเป็นอิสระ (Autonomy) และสามารถควบคุมได้ด้วยตนเอง ขณะเดียวกันก็ควรอยู่ภายใต้ระบบวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือระเบียบแบบแผนของชุมชนเป็นแนวทาง

4) การใช้ CBRM ควรจะให้โอกาสแก่ทุกชุมชนโดยการสร้างมาตรฐานการยอมรับให้เกิดขึ้นในชุมชนเพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้โดยการกระทำหรือปฏิบัติจริง (Learning by doing) หรือการนำร่องให้เห็นตัวอย่างที่ชุมชนสามารถจัดการได้เอง

สรุปได้ว่า กรรมการชุมชนถือได้ว่าเป็นองค์กรชุมชน ที่เป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจในทรัพยากรในชุมชนของตนเป็นอย่างดี จึงเป็นองค์กรที่สำคัญที่มีบทบาทในการจัดการและดูแลทรัพยากรในชุมชนของตน เพื่อตอบสนองความต้องการ และคุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชน

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาท

2.4.1 ความหมายของบทบาท

นักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายและคำนิยามเกี่ยวกับบทบาทไว้พอสรุปได้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 :459) ได้ให้ความหมายไว้ว่าบทบาท หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของครู

อมรา พงศาพิชญ์ (2521:91-92) ได้แสดงความเห็นไว้ว่า บทบาท คือ สิทธิหน้าที่ในการประพฤติปฏิบัติที่บุคคลหนึ่งมีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตัว เช่น บทบาทของพ่อ ก็คือทำหน้าที่เลี้ยงลูกให้เป็นคนดี และรู้จักทำมาหากิน และบทบาทของลูก ก็คือ เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ และทำตนเป็นคนดี ซึ่งสอดคล้องกับ สุพัตภา สุภาพ (2525:32) ที่ได้อธิบายถึงความหมายของบทบาทว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิ และหน้าที่ของสถานภาพ เช่น บทบาทของครู คือการอบรมสั่งสอนนักเรียน โดยสถานภาพจะกำหนดว่า บุคคลนั้นๆมีหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างใดในสังคม บุคคลที่มีสถานภาพต่างกันจะมีบทบาทต่างกันด้วย หรือ แม้แต่ว่ามีสถานภาพเดียวกันก็อาจมีบทบาทที่ต่างกันได้

สุชา จันทรโธม และสุรางค์ จันทรโธม (2520:46) อธิบายความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทมีความหมายใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆพึงกระทำ นั่นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างใดแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ ที่กำหนดไว้

พัทธา สายบุญ (2534:69-72) ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับบทบาทว่า ตัวบทบาท คือขอบเขตอำนาจหน้าที่ และสิทธิในการกระทำของแต่ละงานที่เรามีต่อผู้อื่น สถานภาพ ก็คือ ฐานะตำแหน่งที่บุคคลได้จากการปฏิบัติตามบทบาทนั้น เมื่อเทียบกับฐานะตำแหน่งของผู้อื่น

สงวน สิทธิเลิศอรุณ (2525:47) ได้อธิบายว่าสิทธิก่อเกิดหน้าที่ตามมา ฉะนั้นมนุษย์ทุกรูปทุกนามที่ต้องการสิทธิในด้านต่างๆ สิ่งที่จะตามมา คือ หน้าที่ โดยที่จะต้องปฏิบัติหน้าที่ตามนัยของสิทธิที่ได้รับ บรรดาสิทธิและหน้าที่ ที่สมาชิกในสังคมจะต้องปฏิบัติ ก็คือบทบาทนั่นเอง

สมเดช สิทธิพงษ์พัทยา (อ้างถึงใน วิทยา วรรณศิริ,2529:11) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ว่าบทบาท "หมายถึงแบบแผนของพฤติกรรมหรือการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่และสิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งสังคม โดยสังคมจะกำหนดหรือคาดหวังทางบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือฐานะตำแหน่งไว้เพื่อให้ผู้ดำรงอยู่ในสถานภาพหรือฐานะตำแหน่งนั้นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

งามพิศ สัตย์สงวน (2532:10) ได้อธิบายไว้ว่า บทบาท คือประพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ จำจะต้องปฏิบัติอย่างไรเป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้ เช่น ผู้ที่มีตำแหน่งเป็นพ่อ จะได้รับการคาดหวังให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่างๆของพ่อได้แก่ เลี้ยงดูลูกส่งเสียให้เล่าเรียนอบรมสั่งสอน ให้ความรักความเอ็นดู และอื่นๆ

สุเกสินี สุภีระ และ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2537:52-54) ได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้ดังนี้ บทบาท หมายถึง หน้าที่ (Function) ซึ่งบุคคลได้แสดงออกมาตามสถานภาพ (Status) ของตน หรือการประพฤติปฏิบัติตามสถานภาพของบุคคล บางคนอาจจะมีหลายบทบาท เนื่องจากมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นๆเรียกว่า " ชุดของบทบาท"(Role-set) ที่สำคัญบทบาทที่แสดงออกมาแต่ละบทบาทต้องมีการปรับตัวตามความเหมาะสมของสภาวะสังคม

Mead (อ้างถึงใน พรณเรศ ไชยยา,2535:14)ได้ให้ความหมายว่า "บทบาทเป็นกระบวนการของความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของตนเอง และ เนื่องจากการปฏิบัติตามหน้าที่ของสถาบันหนึ่ง" ในขณะเดียวกัน Morgan (อ้างถึงใน พรณเรศ ไชยยา,2535:14) ก็ให้ความหมายว่า "บทบาทเป็นรูปแบบของพฤติกรรม ซึ่งบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งทางสังคมจะปฏิบัติ"

สรุปได้ว่า "บทบาท" หมายถึงแบบแผนของพฤติกรรม การปฏิบัติ หรือการกระทำต่างๆตามสิทธิหน้าที่ และความรับผิดชอบของสถานภาพ หรือตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลผู้นั้นดำรงอยู่ ซึ่งกรรมการชุมชนแต่ละท่านต่างก็ดำรงสถานภาพหลากหลาย เช่น เป็นพ่อบ้าน แม่บ้าน เป็น

หัวหน้าครอบครัว เป็นพ่อค้า หรือข้าราชการ เป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน ในฐานะที่เป็นกรรมการชุมชนเท่านั้น

2.4.2 แนวความคิดและหลักการเกี่ยวกับบทบาท

แนวความคิดในเรื่องบทบาท ยังมีได้มีการกำหนดในการใช้คำไว้เป็นการแน่นอน จึงทำให้การตีความและการใช้คำนี้ กว้างขวางแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามเราสามารถพิจารณาได้ 2 รูปการ (Aspects) คือ รูปการทางด้านจิตวิทยา และรูปการทางด้านสังคมวิทยา ซึ่งนักจิตวิทยาและนักสังคมวิทยาได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้หลายอย่าง โดยนักจิตวิทยาได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทไว้หลายอย่าง โดยนักจิตวิทยาอธิบาย "บทบาท" ในแง่ความสัมพันธ์ของกลุ่มชน ส่วนนักสังคมวิทยานั้นในเรื่องสถาบัน เราสามารถศึกษาได้จากทัศนะของนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา และนักจิตวิทยาสังคม ดังนี้ (วิทยา วรรณศิริ, 2529: 11-16)

1) ทัศนะของนักมานุษยวิทยา หลักใหญ่ของมานุษยวิทยา คือบรรดาพฤติกรรมต่างๆ ของคนนั้นถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเสมือนแกนกลางอันเป็นกำลังหมุนตัวจักรทั้งหลาย นักมานุษยวิทยาถือว่าวัฒนธรรมเป็นผลเนื่องจากปฏิกิริยาของพฤติกรรมปกติ และพฤติกรรมเปิดเผย ของคนที่มีต่อสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันของตนในรูปของสังคม

Linton เป็นนักมานุษยวิทยาคนแรกที่ให้แนวความคิดในเรื่องฐานะ ตำแหน่ง และบทบาทของฐานะตำแหน่งนั้น Linton (อ้างถึงใน อังคณา อาตมียะนันท์, 2530) ถือว่าสังคมตั้งอยู่บนรากฐานของการปฏิบัติได้ตอบแล้ว แนวความคิดในเรื่องฐานะตำแหน่งและบทบาทจะไม่เกิดขึ้น Linton เห็นว่าสถานการณ์เป็นนามธรรมซึ่งหมายถึง "ตำแหน่ง" ต่างๆ ที่มีอยู่ในกระสวนใดกระสวนหนึ่ง ซึ่งจะเป็นเครื่องกำหนดบทบาทของตำแหน่งว่า ตำแหน่งนั้นๆ จะมีภารกิจหน้าที่อย่างไรบ้าง ฉะนั้นเมื่อมีตำแหน่งเกิดขึ้นสิ่งที่มาควบคู่กับตำแหน่ง ก็คือบทบาทของตำแหน่ง เพราะว่าทุกๆ ตำแหน่งจะต้องมีบทบาทกำกับ บทบาทและตำแหน่งไม่สามารถแยกออกจากกันได้ จนกล่าวได้ว่าไม่อาจมีบทบาทได้โดยปราศจากตำแหน่ง หรือไม่มีตำแหน่งได้โดยปราศจากบทบาท บทบาทและตำแหน่งเป็นสิ่งที่ควบคู่กันเสมอเปรียบเสมือนเหรียญ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญ คือตำแหน่ง อีกด้านหนึ่งของเหรียญก็คือบทบาทนั่นเอง

Nadel (อ้างถึงใน อังคณา อาตมียะนันท์, 2530) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ ไม่เห็นพ้องกับ Linton ในตอนที่กล่าวถึง "บทบาท" ทางสังคม Nadel กล่าวว่า บทบาทที่ Linton ได้กล่าวข้างต้นเป็นเพียงการกล่าวอย่างกว้างๆ ถึงหลักที่เป็นแนวทางของพฤติกรรมของคน Nadel ได้ให้สูตรเกี่ยวกับบทบาทของคนไว้ดังนี้

$$P = a, b, c, \dots n.$$

p = บทบาท

a, b, c, ..., n. = ส่วนประกอบที่ส่งผล

Nadel ได้แบ่งส่วนประกอบที่ส่งผลของบทบาทออกเป็น 3 ชนิดคือ

1. ส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท (Peripheral attributes) ได้แก่ ส่วนประกอบของบทบาทชนิดที่แม้จะขาดหายไปก็ไม่ทำให้บทบาทผิดไป

2. ส่วนประกอบที่มีส่วนสำคัญต่อบทบาทและจะขาดไม่ได้ (Required attributes) ได้แก่ ส่วนประกอบชนิดที่ถ้าขาดแล้ว จะทำให้บทบาทนั้นผิดไปจากบทบาทที่ฐานะตำแหน่งนั้นต้องการ ทั้งยังจะเกิดปฏิกิริยาเชิงกรังส่วนประกอบอื่นนั้น

3 ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย และกฎข้อบังคับ ที่ปรากฏไว้อย่างชัดเจน (Legitimizing or Pivotal attributes) ถ้าหากบทบาทใดขาดส่วนประกอบข้อนี้ และจะทำให้บทบาทซึ่งเกิดจากฐานะตำแหน่งเปลี่ยนรูป เป็นบทบาทในฐานะตำแหน่งอย่างอื่น

กล่าวโดยสรุป นักมานุษยวิทยาถือว่าบทบาทเป็นส่วนที่แยกไม่ออก และผนึกติดอยู่กับฐานะและตำแหน่ง ซึ่งกำหนดโดยวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และ ด้วยการอบรมสั่งสอนถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมมายังคนที่เป็นสมาชิกของสังคม อันเป็นผลให้ทุกคนในสังคมมีรูปแบบของบทบาทของตำแหน่งในแบบทำนองเดียวกัน นอกจากนั้นทุกสังคมยังมีเครื่องมือ ที่จะใช้บังคับสมาชิกทุกคนได้ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมให้ประพฤติปฏิบัติต่อกันและกันได้แสดงบทบาทในแบบกรรมนิยมเดียวกัน

2) ทศนะของนักสังคมวิทยา Talcott Parsons นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียง ของอเมริกา มีความเห็นเช่นเดียวกับ Linton ว่าฐานะตำแหน่งและบทบาทของบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่มิได้อยู่แล้ว บุคคลผู้อยู่ในฐานะตำแหน่งย่อมจะทำหน้าที่ ที่จะให้ฐานะตำแหน่งนั้นมีบทบาทไปตามแบบฉบับ นอกจากนั้น Parsons ยังถือว่าระบบของสังคม ก็คือระบบของการปฏิบัติต่อกัน (Systematized interctions) Parsons ถือว่าบุคลิภาพ กับผู้มีพฤติกรรมสังคม (Social actor) ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เพราะบุคลิภาพเป็นกระสวนของพฤติกรรมของคนใดคนหนึ่ง ที่มีความสอดคล้องอยู่เสมอ ส่วนผู้มีพฤติกรรมทางสังคมมิได้ดำเนินถึงกระสวนของพฤติกรรมสอดคล้อง เช่นเดียวกับบุคลิภาพผู้เป็นเอกทัตตะในทางพฤติกรรมสัมพันธ์หรือตอบโต้ ถือว่าบทบาท และฐานะตำแหน่งนับเป็นเพียงนิติกรรมของพฤติกรรมของคนซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของคน

Robert K. Merton นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของสหรัฐอเมริกา เป็นผู้เพิ่มความเข้าใจเรื่องฐานะ ตำแหน่ง และบทบาท เขาได้นำเอาเวลา สถานที่ ซึ่งเป็นตัวแปร เข้ามาใช้ทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับ ชุดของฐานะ ตำแหน่ง และชุดของบทบาท กล่าวคือ คนๆหนึ่งจะต้องมีฐานะตำแหน่งจะต้องเข้าดำรงเป็นชุด ส่วนจะมีมากน้อยแค่ไหนแล้วแต่คนนั้น ๆ และชนิดของสังคม

ที่คน ๆ นั้น เป็นสมาชิกอยู่ ถ้าคน ๆ นั้นอยู่ในสังคมธรรมดา เช่น อยู่ในสังคมชนบท ฐานะตำแหน่งของคนนั้น ย่อมจะมีจำนวนน้อยกว่าคนที่อยู่ในสังคมเมือง ซึ่งสรุปได้ว่าคนเราตลอดชีวิตจะมีตำแหน่งและบทบาทต่างกันไป

3) ทักษะของนักจิตวิทยาสังคม จิตวิทยาสังคมนั้นเป็นวิชาที่ประสานวิชาสังคมวิทยาและจิตวิทยาเข้าด้วยกัน วิชานี้มุ่งที่จะทำความเข้าใจและอธิบายว่า ความคิดที่ดี ความรู้สึกที่ดีหรือพฤติกรรมของคนนั้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการปรากฏตัวของคนอื่น หรือสิ่งอื่นๆ หรือความคิดที่ว่าคนอื่นและสิ่งแวดล้อมเข้ามาเกี่ยวข้องกับการพฤติกรรมของคนอย่างไรบ้าง นักจิตวิทยาสังคมยอมรับว่า ฐานะ ตำแหน่ง และบทบาทนั้นเป็นสิ่งที่มียู่แล้ว ก่อนที่ตัวคนจะเข้าไปสวมตำแหน่งนั้น แต่จิตวิทยาเป็นการศึกษาถึงปฏิกริยา ซึ่งเป็นผลให้พฤติกรรมที่เกิดขึ้นระหว่าง"ตัว"(Self) กับฐานะ ตำแหน่ง และบทบาท

นักจิตวิทยาถือว่า ตำแหน่งเป็นแต่เพียงระบบการคาดหวังบทบาท (System of Role Expectations) พฤติกรรมคนจริงๆ ที่ปรากฏนั้นเป็นผลเนื่องมาจากปฏิกริยาระหว่าง"ตัว"กับ"บทบาท" ทันทที่คนๆ หนึ่งทราบว่าจะถูกคาดหวังว่าจะทำบทบาท คนๆ นั้นก็จะเกิดการคาดหวังบทบาทจากผู้ที่จะมีพฤติกรรมต่อ ซึ่งเรียกว่าการคาดหวังบทบาทปฏิกริยา ดังนั้นพฤติกรรมของคนเราจะเป็นไปได้ถูกต้องหรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. ความถูกต้องแน่นอนในการคาดหวังบทบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับการคาดการณ์ของตำแหน่งของตัวเอง และผู้ที่มีปฏิกริยาต่อ

2. ความสั่นหัดในการดำเนินบทบาท ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในขณะที่มีปฏิกริยา เช่นเดียวกับผู้แสดงละคร ที่เคยแสดงบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้ว ย่อมสามารถแสดงได้ดีกว่าบทที่ตนไม่เคยแสดง

3. สภาพของ"ตัว"ของคนๆ นั้น ซึ่งหมายถึง จิตใจ อารมณ์ ในขณะที่มีปฏิกริยาสัมพันธ์อันจะเป็นผลต่อการคาดหวังบทบาท และความสั่นหัดในการดำเนินบทบาท

จากความคิดดังกล่าวข้างต้นของนักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา และนักจิตวิทยาสังคม พิตยา สุวรรณะภฏ (2535:43) ได้สรุปฐานะและบทบาททางสังคม ไว้ดังนี้

1. มีฐานะตำแหน่งอยู่จริงในทุกสังคมและมีอยู่ก่อนตัวคนจะเข้าไปครอง
2. มีบทบาทที่ควรจะเป็น(ought-to-be-role) ประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
3. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมนั้น ๆ เป็นส่วนหนึ่งสำคัญในการกำหนดฐานะ ตำแหน่ง และบทบาทที่ควรจะเป็น
4. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้น ไม่แน่นอนเสมอว่า จะเหมือนกับพฤติกรรมนั้น ๆ ของคนที่ครองฐานะตำแหน่งนั้น เพราะพฤติกรรมจริงๆ นั้นเป็นผลของปฏิกริยาของคนที่มีครองฐานะตำแหน่ง

ที่มีบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเอง และบุคลิกภาพของผู้อื่นที่เข้าร่วมในพฤติกรรม และ
สิ่งกระตุ้น ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

สรุปได้ว่า บทบาทการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ขึ้นกับปัจจัยหลายอย่าง ในแง่ของ
มานุษยวิทยาพฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม ในแง่ของจิตวิทยาพฤติกรรมของคน
ขึ้นกับ จิตใจ อารมณ์ ในขณะที่มีปฏิริยาสัมพันธ์ การคาดหวังบทบาท และความสับสนในการ
ดำเนินบทบาท ส่วนในแง่ของสังคมวิทยาบทบาทจะถูกติดกับ สถานะ ตำแหน่ง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้
มุ่งศึกษาบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรรมการชุมชนในฐานะที่เป็นกรรมการชุมชน

2.4.3 ประเภทของบทบาท

บทบาทที่ปฏิบัติจริงตามแนวคิดของ Mead (อ้างถึงใน วิทยา วรรณศิริ, 2529 :18) อธิบาย
ไว้ว่าองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติจริงหรือบทบาทที่เป็นจริงนั้น จะต้องประกอบด้วย

- 1) การรู้จักตนเอง
- 2) พฤติกรรมตามที่สถานการณ์กำหนดให้ ซึ่งเหมาะกับการส่งเสริมฐานะตนเอง
- 3) ภูมิหลังของการกระทำที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ซึ่งเป็นแบบอย่าง เพื่อให้การกระทำ
เฉพาะอย่างเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการ และ
- 4) ประเมินผลการกระทำตามบทบาทด้วยตนเองและโดยบุคคลอื่น

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2522: 39) ได้แบ่งการแสดงบทบาทออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. บทบาทตามความคาดหวังหรือบทบาทที่คาดหวัง (Expected Role) เป็นบทบาทที่แสดง
ตามความคาดหวังของคนอื่น

2. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพจะรับรู้
ตนเองควรมีบทบาทอย่างไร หรือคาดหวังว่าตัวเองควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร

3. บทบาทที่แสดงจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็น
บทบาทที่สังคมคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจจะไม่เป็นบทบาทตามที่สังคม
คาดหวังและตนเองคาดหวัง

สงวนศรี วิรัชชัย (2527:23-24) อธิบายว่า ถ้าพิจารณาลักษณะของบทบาทในสังคมให้ลึกซึ้ง
แล้ว จะพบบทบาทอยู่หลายรูปแบบ หลายลักษณะ ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนด(Prescribed Roles) หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กร
กำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบของพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่างๆที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กรนั้นๆ
เช่น ข้อกำหนดที่ว่าข้าราชการต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาที่สั่งการโดยชอบ เป็นต้น

2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง (Expected Roles) หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบของพฤติกรรมที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังว่าผู้อยู่ในตำแหน่งจะถือปฏิบัติบทบาทที่ผู้รับความคาดหวังนี้มักจะสอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด แต่ในบางครั้งบทบาทที่ผู้เกี่ยวข้องคาดหวังอาจจะไม่ตรงกับบทบาทที่กำหนดไว้ก็ได้ เพราะบางคนอาจมีการคาดหวังมากกว่าหรือน้อยกว่าข้อกำหนดที่ตนได้รับทราบ

3. บทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Roles) หมายถึง รูปแบบของพฤติกรรมที่บุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งคิด และเชื่อว่าเป็นบทบาทของตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่ เช่น ผู้บังคับบัญชาคิดว่าตนมีหน้าที่ควบคุมการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชา แต่ไม่ต้องใส่ใจกับปัญหาส่วนตัวของผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น บทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่งอาจจะสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับบทบาทที่กำหนด และอาจจะตรงหรือไม่ตรงกับบทบาทที่ถูกคาดหวังก็ได้

4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Enacted Roles) หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหรือแสดงออกมาให้เห็น ซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่ง แต่ก็อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมตามความคาดหวังของผู้อื่น ทั้งๆที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับความคิดของตนเองก็ได้

5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ (Perceived Roles) รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่ง ซึ่งโดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเราจะมีการเลือกที่จะรับรู้ และอาจมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์และสถานการณ์หลายอย่าง ดังนั้นเมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งแสดงบทบาทโดยการแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาทนั้นในทางที่แตกต่างกันไปและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งด้วย

Popenoe (อ้างถึงใน วิลาวรรณ ศรีทอง ,2531 :9-10) ได้อธิบายไว้ว่า บทบาทที่ถูกคาดหวัง(Role Expectation) คือบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติตามที่สังคมกำหนด ไม่จำเป็นเสมอไปที่จะต้องตรงกับบทบาทที่บุคคลปฏิบัติจริง(Role Performance) ความแตกต่างระหว่างบทบาทที่ถูกคาดหวังกับบทบาทที่ปฏิบัติจริงเกิดขึ้นได้ โดยมีสาเหตุดังนี้

1. บุคคลอาจจะไม่เข้าใจในบทบาทของตนเอง
2. บุคคลอาจจะไม่เห็นด้วยที่จะปฏิบัติตามบทบาทที่ถูกกำหนด โดยมีเหตุผลส่วนตัว
3. บุคคลอาจมีปัญหาส่วนตัว จึงไม่สามารถปฏิบัติตามบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ให้ได้

Cohen (อ้างถึงใน วิลาวรรณ ศรีทอง ,2531 :9-10) อธิบายเรื่องบทบาทสามารถสรุปได้ว่าการที่สังคมได้กำหนดเฉพาะเจาะจงให้เราปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทใดบทบาทหนึ่งนั้น เรียกว่าเป็นบทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role) ถึงแม้ว่าบุคคลบางคนจะไม่ได้ประพฤติปฏิบัติตามบทบาทที่คาดหวังโดยผู้อื่น เราก็ยังคงยอมรับว่าบุคคลจะต้องปฏิบัติไปตามบทบาทที่สังคมกำหนด

ให้ ส่วนบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Anacted Role) เป็นวิธีการที่บุคคลได้แสดงหรือปฏิบัติออกมาจริง ความไม่ตรงกันของบทบาทที่ถูกกำหนด (Prescribed Role) กับบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Anacted Role) นั้น อาจมีสาเหตุมาจาก

1. บุคคลขาดความเข้าใจในส่วนของบทบาทที่ต้องการ(Lack of understanding)
2. ความไม่เห็นด้วย(Not to conform) หรือไม่ลงรอยกับบทบาทที่ถูกกำหนด
3. บุคคลไม่มีความสามารถ(Inability)ที่จะแสดงบทบาทนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จิตยา สุวรรณะฐฎ (2510:9) สรุปไว้ว่าบทบาทเป็นลักษณะของพฤติกรรมที่ถูกกำหนดโดยฐานะ ตำแหน่ง และได้แบ่งบทบาทออกเป็นบทบาทตามอุดมคติ(Ideal Role) และบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งทางสังคมจะต้องปฏิบัติจริง เรียกว่าบทบาทที่ปฏิบัติจริง(Actual Role) ซึ่งบทบาทที่ปฏิบัติจริง เป็นผลรวมของสิ่งต่อไปนี้

1. บทบาทตามอุดมคติ
2. บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่ง
3. อารมณ์ขณะแสดงบทบาท และอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่
4. ปฏิกริยาของผู้เกี่ยวข้อง

จากที่กล่าวมาแล้ว พอจะสรุปลักษณะต่างๆของบทบาทได้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนด (Prescribed Role , Ideal Role , Role Prescription)
2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Performed Role , Role Description , Actual Role , Enacted Role , Role Performance)
3. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (Role Expectation , Expected Role , Role Expectancy)
4. บทบาทตามความคิดของผู้ที่อยู่ในตำแหน่ง (Subjective Role)
5. บทบาทที่รับรู้ (Perceived Role)

ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะบทบาทจริงของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชนในแง่ของการป้องกันและการแก้ไขปัญหสิ่งแวดล้อมในชุมชน รวมทั้งศึกษาถึงปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทดังกล่าวด้วย จึงเป็นการศึกษาบทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role or Enacted Role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะเป็นไปตามที่ตนเองหรือสังคมคาดหวังหรือไม่ก็ตาม ตัวแปรที่ได้จากแนวความคิดนี้ คือ ภาวะครอบครัว ซึ่งกรรมการชุมชนแต่ละคนต่างครองสถานภาพทางสังคมหลากหลายแตกต่างกันไป ภาวะครอบครัวจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับการแสดงบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2.5 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

มนุษย์สังคมและวัฒนธรรมล้วนแต่มีลักษณะพลวัตร ไม่มีอะไรตายตัว มีการเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มนุษย์เป็นสิ่งที่มีชีวิตจิตใจ จิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ซับซ้อนยากที่จะคาดคะเน ได้ว่า ถ้ามีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นกับมนุษย์ มนุษย์จะตอบโต้อย่างไรต่อสิ่งนั้น เพราะมนุษย์มีจิต มิได้เป็นแค่ เพียงฝ่ายรับฝ่ายเดียวเหมือนวัตถุ พฤติกรรมของมนุษย์ มิได้เป็นไปตามครรลองอันใดอันหนึ่ง แน่นนอน ตายตัวเหมือนพฤติกรรมของวัตถุ ดังนั้น ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นใน สังคม จำเป็นที่ผู้ศึกษาจะมองสังคมที่ระบบ ไม่อาจอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นจาก มุมมองเพียงด้านเดียว ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดความยุ่งยาก และคลาดเคลื่อนได้ แนวความคิดพื้นฐาน ของสำนักโครงสร้างหน้าที่ จะมองสังคมเป็นระบบและในระบบนั้น จะประกอบด้วยระบบย่อย อันเป็นส่วนประกอบที่ทำให้ระบบใหญ่คงอยู่ ในระบบย่อยแต่ละระบบย่อย จะต้องมิหน้าที่ในตัว ของมันเอง ในลักษณะโดยเท่าเทียมกัน เมื่อระบบย่อยทั้งหลายต่างมีภาระหน้าที่ในตัวของมัน เอง ก็จะต้องประพติดปะพันหน้าที่ให้เป็นที่ไปตามบทบาทของมัน แต่ถ้าระบบทำหน้าที่โดยไม่ถูก ต้องสมบูรณ์ การเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะผ่านทางบกหรือทางลบ ภายในระบบย่อย ส่วนใดส่วนหนึ่ง ก็ย่อมกระทบกระเทือนส่วนอื่นๆ ด้วยเหตุผลก็คือว่าเป็นระบบที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สุดท้ายทุกระบบจะต้องมีการปรับตัวเข้าหากัน ผลของการมีปฏิสัมพันธ์ และการปรับตัวเข้าหากัน ในกลไกของระบบ ทำให้เข้าสู่ภาวะสมดุลย์ จะเห็นได้ว่าหลักคิดของสำนักนี้มาจากวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติ และกลไก

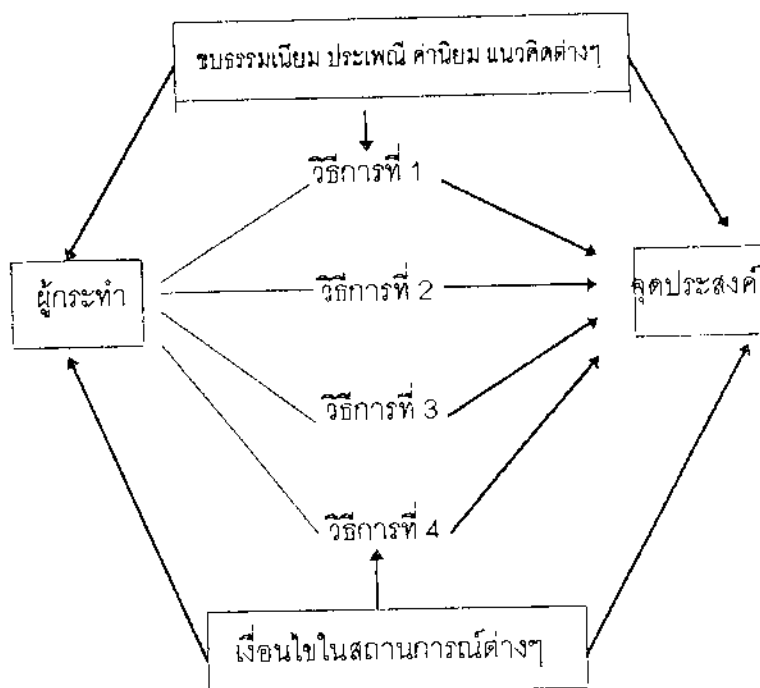
ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-Functional Theory) มีนักคิดคนสำคัญ ๆ เช่น Taicott Parsons, Robert Merton, Willbert E Moore, Emile Durkheim, Bronistaw Malinowski และ A.R. Radcliff Brown เป็นต้น แนวความคิดนี้พยายามจะอธิบายว่าสังคมจะดำรงความเป็น สังคมอยู่ได้ จะต้องมิโครงสร้างเพื่อปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในสังคม

Emile Durkheim (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2536 : 27-28) มีแนวคิดที่ว่าสังคมเป็น องค์ภาวะ โดยตัวของมันเอง มีลักษณะที่เป็นตัวมันเอง ทำให้มันแตกต่างไปจากส่วนประกอบต่างๆ ที่มารวมกันเป็นสังคม ส่วนประกอบต่างๆ ของสังคมมีหน้าที่สนองความต้องการ และความจำเป็น พื้นฐานของระบบหรือสังคมนั้น ระบบสังคมอาจจะอยู่ในภาวะปกติ หรือภาวะที่ต้องเยียวยา หาก สังคมต้องการหลีกเลี่ยง มิให้เกิดภาวะที่ผิดปกติของระบบ สังคมจำต้องได้รับการตอบสนองเมื่อมี ความต้องการเกิดขึ้น ระบบสังคมจะมีดุลยภาพ เมื่อระบบสามารถดำรงหน้าที่ด้วยความเป็นปกติ และสังคมนั้นจะอยู่ในภาวะสมดุลย์เคลื่อนที่

อย่างไรก็ตาม Willbert E. Moore (อ้างถึงใน วิเชียร รักการ, 2528 :14) นักสังคมวิทยาของอเมริกา ย้ำให้เห็นความยืดหยุ่นของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ว่า ไม่มีสังคมใดในโลกที่มีแต่เสถียรภาพ เพราะจะเห็นได้ว่า ไม่มีสังคมใดที่อยู่ในสภาพสมดุลอย่างแท้จริง ส่วนต่างๆของสังคมไม่ได้ประสานกันอย่างสมบูรณ์ อย่างน้อยที่สุดก็ด้วยเหตุผลส่วนตัว ที่บุคคลปฏิบัติตามบทบาทต่างๆ แ่งหน้าที่ของตนในสังคม นอกจากนี้การอบรมที่ได้รับ(Socialization) ก็ไม่เหมือนกัน ความแตกต่างในแง่ของการปฏิบัติตามบทบาท แม้จะเป็นบทบาทซึ่งสังคมต้องการให้ปฏิบัติอย่างเดียวกัน จึงเกิดขึ้นเป็นขงธรรมชาติและเป็นต้นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างเช่น ในหน่วยงานที่ทำงานแบบสำนักงานทุกตำแหน่งจะมีระเบียบวางไว้ว่า ผู้ดำรงตำแหน่งจะต้องทำอะไรบ้าง ตัวบุคคลอาจจะเปลี่ยนแปลงไป แต่หน้าที่หรือบทบาทยังคงเหมือนเดิม แต่เมื่อเปลี่ยนแปลงตัวบุคคลการเปลี่ยนแปลงในการทำงานจะเกิดขึ้น แต่การทำงานในแต่ละหน่วยก็ยังคงอยู่ต่อไป ความยืดหยุ่นจึงเป็นลักษณะของระบบสังคม และแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการเคลื่อนไหวซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลาเนื่องจากระบบย่อยของสังคมปรับตัวเข้าหากัน

ส่วน Parsons (อ้างถึงใน สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2528:76-79) ได้ให้ข้อสมมุติเกี่ยวกับสังคมว่าการที่มนุษย์เข้าไปอยู่ในสังคมมีการจัดระเบียบขึ้นนั้น เนื่องจากสมาชิกในสังคมมีความสมัครใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมนั้น กล่าวคือ บุคคลในสังคมมีความสมัครใจ หรืออีกนัยหนึ่งการกระทำของคนในสังคมนั้นเป็นไปตามความสมัครใจของแต่ละบุคคลภายใต้กฎระเบียบ และสถานการณ์ในสังคม

Parsons ได้เสนอแนวความคิดว่า การกระทำ(Action) มีความสำคัญอย่างมากในการอธิบายและศึกษาระบบสังคม การกระทำคือการกระทำระหว่างกัน (Interaction) ระหว่างผู้กระทำ (Actor) สถานการณ์(Situation) จุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์(Goals) วิธีการ(Means)และแนวคิดของผู้กระทำ (Actor's Orientation) เมื่อขยายความให้กระจ่าง ผู้กระทำ หมายถึงบุคคลที่มีประสบการณ์ต่างๆ และรู้จักควบคุมสถานการณ์ ตลอดจนมีวิธีการต่างๆ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ สถานการณ์ที่ผู้กระทำรู้จัก และมีอิทธิพลต่อการเลือกจุดมุ่งหมาย และจะดำเนินการต่างๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายนั้น และแนวคิดของผู้กระทำ หมายถึง ค่านิยมบรรทัดฐาน และความคิดอื่นๆ ที่ผู้กระทำได้รับอิทธิพล ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้กระทำดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดหมายภายใต้สถานการณ์นั้น เราสามารถจะแสดงออกในรูปของแผนภูมิ ซึ่งนำมาจาก Turner (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2536:37) ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 การกระทำทางสังคมตามแนวคิดของ Parsons

สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ Parsons กล่าวถึง คือ ระบบสังคมที่สามารถจะรักษาระบบไว้ได้นั้น จะต้องทำหน้าที่ที่สำคัญอยู่ 4 ประการ คือ

- 1) ระบบสังคมจะต้องมีวัตถุประสงค์ และดำเนินไปเพื่อบรรลุตามวัตถุประสงค์ (Goal attainment = G) วัตถุประสงค์ของสังคมมีความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดแห่งสังคม สมาชิกในสังคมจะอยู่ได้อย่างสงบสุข ทำอย่างไรที่จะถ่ายทอดวัตถุประสงค์ของสังคมนี้ไปสู่สมาชิกในสังคม
- 2) ระบบสังคมจะต้องมีการปรับตัว (Adaptation = A) การปรับตัวมีความจำเป็น และสำคัญมากต่อการมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การที่สมาชิกในสังคมมีความสัมพันธ์และการกระทำระหว่างกันนั้น จำเป็นต้องหาเทคนิควิธีต่างๆ ที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของสังคมและเสริมสร้างพลังต่างๆ ภายในระบบให้ดีขึ้น สถาบันในทางสังคมที่ช่วยทำหน้าที่นี้อย่างมาก ได้แก่ สถาบันเศรษฐกิจ
- 3) ระบบสังคมจะต้องมีการบูรณาการรวมหน่วย หรือ การประสมประสานส่วนต่างๆ (Integration=I) การบูรณาการรวมหน่วยมีความสำคัญต่อระบบก็เพราะเพื่อสร้างความเข้าใจภายในระบบเพื่อช่วยการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคม และเพื่อป้องกันภาวะความตึงเครียดที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในระบบ สถาบันทางสังคมทำหน้าที่นี้ ได้แก่ สถาบันการเมืองการปกครอง สถาบันพระมหากษัตริย์

4) ระบบสังคมจะต้องมีการจัดการกับความตึงเครียด (Tension Management of Latency = L) ภายในระบบสังคมย่อยจะมีความขัดแย้ง หรือ ความตึงเครียดอยู่เป็นธรรมดาจากบุคคล กลุ่มคน สถาบัน หรือชุมชน ระบบสังคมจะต้องมีหน้าที่แก้ไขหรือจัดการกับสิ่งเหล่านี้ เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลในสังคม สถาบันสังคมที่ทำหน้าที่ดังกล่าวได้แก่สถาบันศาสนา สถาบันศาล เป็นต้น

ผู้วิจัย ได้นำทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มาใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ เพราะชุมชนเปรียบเสมือนระบบหนึ่งที่ประกอบด้วยระบบย่อย ต่าง ๆ ซึ่งต่างก็ทำหน้าที่ของตนเอง เพื่อให้ระบบใหญ่คงอยู่เปรียบเสมือนชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆ เช่น สถาบันครอบครัว ศาสนา โรงเรียน คณะกรรมการชุมชน องค์การ, ชมรมอื่นๆ เป็นต้น ดังนั้นสถาบันต่างๆ เหล่านี้ย่อมต้องทำหน้าที่ของตนเองตามบทบาทหรือสถานะภาพที่มีอยู่ คณะกรรมการชุมชนซึ่งเป็นระบบย่อยหนึ่งของชุมชน ก็จะต้องทำหน้าที่ของตนเอง เพื่อตอบสนองความต้องการของระบบ ซึ่งก็คือชุมชนนั่นเอง

2.6 ทฤษฎีสัญญลักษณ์สัมพันธ์กับบทบาท

ทฤษฎีสัญญลักษณ์สัมพันธ์อธิบายเรื่องการกระทำระหว่างกัน(Interaction)และสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมและสภาพของสังคมมนุษย์ โดยที่ความสัมพันธ์นั้นเป็นการกระทำระหว่างกันทางสังคม และการกระทำกันทางสัญลักษณ์นั้นคือการกระทำของบุคคลที่มีผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อความคิดหรือการกระทำของบุคคลอีกคนหนึ่ง ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเป็นไปในทิศทางเดียวหรือการกระทำทั้งสองฝ่าย และในการกระทำระหว่างกันทางสังคมนั้น จะต้องมีการใช้สัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งสื่อความหมายระหว่างกัน รวมทั้งมีการถ่ายทอดความคิดด้วย

George Herbert Mead (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , 2536) นักปรัชญาชาวอเมริกัน ผู้มีชื่อเสียงทางสังคมวิทยาในฐานะผู้วางรากฐานทฤษฎีแม่บทสัญลักษณ์สัมพันธ์ การเขียนหนังสือชื่อ Mind, Self and Society (1943) มีสาระสำคัญ คือ ในทัศนะของ Mead สังคมคือการกระทำระหว่างกัน ที่จัดระเบียบแล้วจะมีแบบแผนของบุคคลต่างๆ ซึ่งการกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นได้เพราะจิต (Mind) ถ้าไม่มีจิตบทบาทและการคิดหาทางเลือกต่างๆของกิจกรรมก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ นั่นคือผลกระทบของการยึดถือบทบาทคือการสามารถควบคุมลักษณะการโต้ตอบ และการควบคุมการโต้ตอบได้ เกิดจากความสามารถของบุคคลในการสวมบทบาทของผู้อื่นได้ เพราะการควบคุมการโต้ตอบจะทำให้บุคคลสามารถเข้าใจผู้อื่นและปฏิบัติตอบได้อย่างถูกต้องในกลุ่มที่เขาสังกัดอยู่ นอกจากนั้นสังคมยังสัมพันธ์กับความเป็นตัวตน(Self) เพราะตัวตนประกอบด้วย I และ ME ซึ่งในตัวบุคคลหนึ่งจะประกอบด้วย I และ ME เพื่อแก้ปัญหาหรือกระทำต่อบุคคลอื่น หรือ

การตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยที่ I เป็นความต้องการเฉพาะตัวเป็นส่วนของตัวเองคนที่ฝังรากอยู่ในลักษณะทางชีวภาพของแต่ละคน ส่วน Me คือพฤติกรรมตามความรู้สึกของตน และประกอบด้วยทัศนคติของบุคคลอื่นที่ตัวเองเข้าใจหรือคาดหวังคนอื่นในสังคมที่มีตัวเอง Mead กล่าวถึง I ว่าค่อนข้างมีอิสระส่วน Me ประกอบด้วยทัศนคติและความคาดหวังของบุคคลอื่นในสังคมซึ่งตัวเองอาจไม่เข้าใจ โดยทั่วไปเรารู้จัก I ในนามของเสรีภาพ การสร้างสรรค์ความรู้สึกภายใน ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่อาจขัดแย้งกับธรรมเนียมประเพณีของสังคม อาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ในสังคม ส่วน ME นั้น ได้แก่ ทัศนคติ บทบาท ค่านิยม ความกดดัน ที่สังคมได้ถ่ายทอดและรับไว้ในตัวเอง จะเห็นได้ในการแก้ไขปัญหา การกระทำสิ่งใดหรือการตัดสินใจในเรื่องใดนั้นขึ้นอยู่กับ I และ ME ซึ่งแล้วแต่ว่าฝ่ายใดจะมากกว่ากัน

ดังนั้น ความรู้เรื่องบทบาทจึงเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีสัญญลักษณ์สัมพันธ และมนุษย์ทุกคนในสังคมจะต้องสวมบทบาท ในตำแหน่งทางสังคมหรือสถานการณ์นั้นโดยที่จะต้องอาศัยความรู้ความชำนาญในการแสดงบทบาทของตนเองในการติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม

จากทฤษฎีนี้จะเห็นได้ว่าการที่กรรมการชุมชนจะแสดงบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น กรรมการชุมชนได้อาสาสมัครเข้ามาแสดงบทบาทตรงนี้ตามความต้องการของตนและย่อมได้รับความคาดหวังในสถานการณ์จากสมาชิกในชุมชนและผู้เกี่ยวข้อง แต่บทบาทจริงที่แสดงออกของแต่ละบุคคลจะเป็นอย่างไรนั้นย่อมขึ้นกับปัจจัยต่างๆที่จะส่งผลต่อ I และ ME ที่มีอยู่ในแต่ละตัวตน จากทฤษฎีนี้ได้ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา คือ ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม การรับรู้เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน แรงจูงใจทางการเมือง อิทธิพลกลุ่ม การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ การสนับสนุนจากภาคเอกชนและองค์กรพัฒนา

2.7 ทฤษฎีแลกเปลี่ยน

ทฤษฎีแลกเปลี่ยน (Exchange Theory) มีสมมุติฐานสำคัญว่า มนุษย์แต่ละคนมีความต้องการอะไรหลายอย่างในชีวิตแต่ตนเองไม่สามารถสนองตอบความต้องการของตนเองได้ทั้งหมด จึงต้องการให้ผู้อื่นมาช่วยสนอง ความต้องการนั้นให้ครบ มนุษย์จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนสิ่งต่างๆ เพื่อให้ได้ผลตอบแทนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเข้าไปมีความสัมพันธ์หรือติดต่อกับผู้อื่นเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ โดยที่แต่ละคนต่างต้องการผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุดจากสิ่งที่ตนนำไปแลกเปลี่ยน จึงจำเป็นต้องสร้างกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนในการแลกเปลี่ยนที่ดี มีความยุติธรรม ซึ่งรูปแบบในการแลกเปลี่ยนหรือการกระทำระหว่างกันไม่เพียงแต่

สนองความต้องการของมนุษย์เท่านั้น แต่กฎระเบียบที่ร่วมกันสร้างขึ้นและควบคุมพฤติกรรมของกันและกัน และอำนาจประโยชน์สูงสุดที่จะช่วยรักษาสัมพันธภาพได้ดำรงอยู่ได้นานและมั่นคง

นอกจากนี้ Malinowski (อ้างถึงใน สัญญา สัญญาวิวัฒน์ , 2536) ยังได้กล่าวถึงความต้องการทางจิตวิทยามีความสำคัญมากกว่าทางเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดและมีความผูกพันขึ้นในการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการอธิบายพฤติกรรมสังคม และความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนอาจครอบคลุมคนมากกว่า 2 ฝ่าย อีกทั้งความสัมพันธ์การแลกเปลี่ยนโดยสัญญาลักษณะเป็นกระบวนการทางสังคมที่ก่อให้เกิดการจำแนกแตกต่างของตำแหน่งฐานะในสังคม และทำให้สังคมมีบูรณาการและยึดเหนี่ยวกัน แต่ Claude Levi Strauss เห็นว่าการแลกเปลี่ยนมีความหมายมากกว่านั้น เพราะพฤติกรรมการแลกเปลี่ยนจะถูกบังคับหรือได้รับอิทธิพลจากบรรทัดฐานและค่านิยม นั่นคือกระบวนการแลกเปลี่ยนจะต้องวิเคราะห์ "ผล" หรือ "หน้าที่" ของบรรทัดฐานและค่านิยม Levi Strauss ได้เสนอหลักการแลกเปลี่ยนที่สำคัญ คือ ความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนทุกอย่างต่างมีค่าใช้จ่าย (ทุน) ซึ่งอาจเป็นค่าใช้จ่ายทางสังคมในเชิงประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย หรือค่านิยม สิ่งที่มีค่าและหายากในสังคมจะต้องถูกสร้างระเบียบและมีกฎเกณฑ์ในการแลกเปลี่ยน

สิ่งที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ เช่น อุปกรณ์ เครื่องใช้เครื่องประดับหรือสิ่งที่ไม่เป็นวัตถุสิ่งของ แต่มีความจำเป็นและสำคัญทางจิตวิทยา ซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เช่น ชื่อเสียง เกียรติยศ ความรักความห่วงใย ความสุขกายสุขใจ ความรู้ความคิด ข้อมูลข่าวสารหรือคำปรึกษา เป็นต้น

ดังนั้นมนุษย์จึงต้องมีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยน ให้และรับผลตอบแทนซึ่งกันและกันตามกฎระเบียบของสังคมโดยที่คาดว่าจะได้รับผลตอบแทนจากสัมพันธ์นั้นสังคมจะดำรงอยู่ได้

จากทฤษฎีดังกล่าวจะเห็นว่าสิ่งที่ทำให้กรรมการชุมชนเข้าไปทำหน้าที่ในบทบาทการจัดการสิ่งแวดล้อม คือ ความต้องการที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ทวีความรุนแรงขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนกับความสะอาดหรือสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจชื่อเสียงและเกียรติยศของคนในชุมชนนั้นๆ ดังนั้นจึงได้ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา คือ ความคาดหวังในผลประโยชน์ และ ความคาดหวังสภาพแวดล้อมชุมชนในอนาคต

2.8 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทำงานศึกษาวิจัยเรื่องนี้โดยตรง นอกจากการศึกษาวิจัยในเรื่องบทบาทในการดำเนินงานขององค์กรหรือกลุ่มต่างๆ หรือเป็นการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของบุคคลในการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติแหล่งต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่างานวิจัยเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่มีผลหรือส่งเสริมต่อบทบาทของการทำงานในหน้าที่หรือตามตำแหน่งที่ได้รับ รวมทั้งแสดงให้เห็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของบุคคลในการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติแหล่งอื่นๆ ที่สามารถเทียบเคียงหรือนำผลการศึกษางานวิจัยต่างๆ เหล่านั้นมาสร้างกรอบแนวคิด และเป็นแนวทางการศึกษาในเรื่องบทบาทของ กรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองได้ดังต่อไปนี้

อาณนที อาภาภิรมย์ (2525) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของสภาตำบลกับการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า สภาตำบลยังมีบทบาทในการพัฒนาแหล่งน้ำในด้านต่างๆ น้อยกว่าที่ควร แนวคิดการปฏิบัติควรที่ได้รับการแก้ไข คือการจัดสรรที่ดินในจำนวนที่พอเหมาะตามอัตราภาพของแต่ละครัวเรือนให้กับประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณน้ำซึ่งมีสภาพน้ำในฤดูแล้งไม่พอใช้ โดยคำนึงถึงความจำเป็นขั้นพื้นฐานของแต่ละครัวเรือน ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของสภาตำบลในการพัฒนาแหล่งน้ำ ได้แก่ สภาพทางกายภาพของแหล่งน้ำ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรในชุมชน และการรวมกลุ่มของประชากรในชุมชน ทั้งนี้ ปัจจัยดังกล่าว มีผลก่อให้เกิดความแตกต่างในบทบาทของสภาตำบล เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งน้ำในด้านต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

สือชา ธรรมวินัยสถิติ (2528) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของสหกรณ์เครดิตยูเนียนในการพัฒนาชุมชนในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า บทบาทของสหกรณ์เครดิตยูเนียนในการพัฒนาชุมชนที่เป็นจริงและที่คาดหวังมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ไม่ว่าจะพิจารณาทั้งในทัศนะโดยแยกกันก็ตาม โดยบทบาทที่คาดหวังมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง แต่บทบาทที่เป็นจริงมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง

วิทยา วรณศิริ (2529) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่เป็นจริงของคณะกรรมการการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน : การศึกษาทัศนะของกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทที่คาดหวังและบทบาทที่เป็นจริงมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีบทบาทที่คาดหวังมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าบทบาทที่เป็นจริง (ซึ่งจะมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับกลาง) สำหรับการศึกษาถึงปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้บทบาททั้งสองแตกต่างกัน ผู้ศึกษาพบว่าปัญหาและอุปสรรคหลายประการเข้ามาเกี่ยวข้องในการทำงานพัฒนาชุมชนของบุคคลทุกฝ่ายที่ทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา

และอุปสรรคที่พบ มีความสำคัญตามลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้ คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านมีความรับผิดชอบในหน้าที่น้อย การขาดแคลนทุนทรัพย์และวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นเพื่อใช้ในการทำงาน คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านมีความรู้ความเข้าใจในงานที่ทำน้อย ได้รับความร่วมมือจากองค์กรของรัฐและของภาคเอกชนน้อย ผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านน้อย และสุดท้ายขาดการประสานงานและการวางแผนที่ดีร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ต่างกระทรวงเท่าที่ควรจะเป็น

นาตเจลิย ยังนันท์วัฒนา (2530) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล พบว่า กรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลที่มีอายุสูง มีฐานะทางเศรษฐกิจ ได้รับการอบรมชี้แจง ได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชน ได้รับข่าวสารจากภายนอกมากครั้ง มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และมีความคาดหวังผลประโยชน์จะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีที่ยังขาดปัจจัยดังกล่าว

อังคณา อาตมียะนันท์ (2530) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการพัฒนาชนบทแคว้นบม-สียัด จากการศึกษาพบว่า องค์กรพัฒนามีบทบาทสำคัญ 4 ด้าน คือบทบาทในการปรับตัว (Adaptation) บทบาทในการกระตุ้น (Agitator) บทบาทในการระดมทรัพยากร (Resource Mobiliser) และบทบาทในการประสานงาน (Coordinator) ที่มีส่วนผลักดันส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา และมีส่วนในการพัฒนาความคิดของชาวบ้าน จนกระทั่งเกิดความรู้สึกนึกคิดที่เชื่อมั่น และพร้อมที่จะตื่นนอนเพื่อแก้ไขปัญหของตนเองและมีขีดจำกัดมากมายในการดำเนินการพัฒนาที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีขีดจำกัดดังกล่าว และมีขีดจำกัดที่มาจากลักษณะโครงการเอง ได้แก่ ลักษณะการบริการโครงการเอง ลักษณะการทำงานที่ขาดความกระฉับในการดำเนินการ ขีดจำกัดที่มาจากภาวะแวดล้อมของโครงการ ได้แก่ ขีดจำกัดทางกายภาพ, ขีดจำกัดทางเศรษฐกิจ, ขีดจำกัดทางสังคม, ขีดจำกัดทางการเมือง, ขีดจำกัดทางวัฒนธรรม และขีดจำกัดทางประวัติศาสตร์

มุสตี เยี่ยมสวัสดิ์ (2535) ได้ทำการศึกษา บทบาทของเจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาเอกชนในการให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนในโครงการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ในเขตกรุงเทพมหานคร โดยศึกษาเปรียบเทียบบทบาทกับระดับการศึกษา ระยะเวลา หรือประสบการณ์ทำงาน ความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา และหน่วยงานที่สังกัด รวมทั้งศึกษาปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาเอกชน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่ม

ตัวอย่างทั้งหมดคือ เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่องค์การพัฒนาเอกชน 5 องค์การ จำนวน 68 คน ได้ปฏิบัติตามบทบาทรวมในระดับปานกลาง ปฏิบัติตามบทบาทด้านการบริการและสงเคราะห์ในระดับน้อย และปฏิบัติตามบทบาทด้านการประสานงานด้านความร่วมมือ ด้านการศึกษารวบรวมปัญหาต่างๆในระดับปานกลาง และพบว่าปัจจัยในเรื่องระดับการศึกษา ระยะเวลาการทำงาน และความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมศึกษา มีผลต่อการปฏิบัติตามบทบาทไม่แตกต่างกัน ยกเว้นปัจจัยที่เกี่ยวกับหน่วยงานที่สังกัดแตกต่างกัน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญของการปฏิบัติงาน คือการขาดความร่วมมือจากชาวบ้าน และขาดการสนับสนุนและความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนอื่นๆ

พรนเศศ ไชยา (2535) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของครูที่มีต่อการส่งเสริมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นจังหวัดพิจิตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของครู 2 กลุ่ม คือ กลุ่มครูที่สอนในเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครูที่สอนในวิชาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์และสุขศึกษา และกลุ่มครูที่ไม่สอนเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครูที่สอนในวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และคณิตศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มครู 2 กลุ่ม มีบทบาทแตกต่างกันในด้านการเผยแพร่ข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนบทบาทด้านการอบรมชี้แนะและบทบาททางด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่าไม่มีความแตกต่างกัน และเมื่อจำแนกบทบาทตามตัวแปรอิสระที่เป็นตัวแปรต้น หลักพบว่า ครูที่มีประสบการณ์เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีบทบาทการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน ในการศึกษาได้พบปัญหาที่สำคัญในการปฏิบัติการส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ การขาดข่าวสารข้อมูลและเอกสารและครูไม่มีเวลาดำเนินการจัดกิจกรรมเหล่านี้

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทขององค์กรในท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงภาพรวมในเรื่องต่างๆ คือ ระบบและรูปแบบขององค์กรในท้องถิ่นระดับหมู่บ้านและตำบล ศึกษาบทบาทขององค์กรในท้องถิ่นในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามสภาพที่เป็นอยู่ รวมทั้งปัญหา และอุปสรรคและศึกษาบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของหน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งบุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับ ทรัพยากรธรรมชาติในระดับหมู่บ้านและตำบล รวมทั้งเสนอแนะทางรูปแบบที่เป็นไปในการบริหารและการจัดการ หรือ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติโดยอาศัยการมีส่วนร่วมและพึ่งตนเองขององค์กรในท้องถิ่นเป็นหลัก พบว่า คณะกรรมการองค์กรท้องถิ่น คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และคณะกรรมการสภาตำบล (กสต.) ที่มีระดับการศึกษาต่ำ น่าจะเป็นอุปสรรคต่อการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวม กม. กสต. ส่วนใหญ่ดำเนินงาน

ตามคำสั่งที่ทางราชการมอบหมายไว้ ซึ่งผลของการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในหมู่บ้านและตำบล ก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งยังไม่เป็นที่พอใจทุกฝ่าย การดำรงตำแหน่งของกม.และ กสต. มีระยะเวลานาน หากได้มีการขึ้นและปลุกฝังถึงการบริหาร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธีแล้ว ก็จะเป็นองค์กรท้องถิ่นที่มีคุณภาพในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามบทบาท สำหรับปัญหาอุปสรรคในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ คือ ประชาชนให้ความร่วมมือกับทางราชการน้อยการขาดงบประมาณ สนับสนุนข้าราชการทำงานไม่จริงจัง และ กม.และ กสต.ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง

สมบัติ เสาร์แก้ว (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก:ศึกษากรณีจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทและปัจจัยบางประการที่มีผลต่อบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของคณะกรรมการหมู่บ้านรวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ผลการการศึกษาสรุปได้ว่า คณะกรรมการหมู่บ้านทุกแห่งมีบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กในด้านต่างๆ อยู่ในระดับมาก ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาท ได้แก่ การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ การรับรู้ข่าวสาร การเป็นผู้นำกลุ่มทางสังคม และ ความรู้ความเข้าใจ ในบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก ของคณะกรรมการหมู่บ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนปัจจัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการศึกษาปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหพบว่า คณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่เห็นว่าการขาดงบประมาณสนับสนุน เป็นปัญหามากที่สุดถึงร้อยละ 76.25 รองลงมาคือ การขาดความสนใจเอาใจใส่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 50.0 ส่วนแนวทางการแก้ไขปัญหาคณะกรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่เห็นว่า ต้องการให้รัฐบาลสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอ ถึงร้อยละ 74.58 รองลงมาคือให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสนใจและตั้งใจในการปฏิบัติงานสนับสนุนอย่างจริงจัง ร้อยละ 50.0

พักรุ่ง มีอุดร (2539) ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน:กรณีศึกษาประชาชนในองค์กรชาวบ้านเพื่อการพัฒนาภาคอีสานจังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงบทบาทตามอุดมคติ บทบาทที่ปฏิบัติจริง และบทบาทที่ควรปฏิบัติของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติตามบทบาทนั้น และศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน พบว่า ประชาชนในองค์กรมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชนในระดับปานกลาง สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพล

ต่อการปฏิบัติตามบทบาท พบว่า เพศ การมีตำแหน่งในองค์กรฯ การมีตำแหน่งอื่นๆ ในชุมชน การรับรู้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน จะก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.01 สำหรับการมีประสบการณ์ในการจัดการฯ และความรู้ในการจัดการฯ จะก่อให้เกิดความแตกต่างในเรื่องบทบาทในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05

จากผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การแสดงบทบาทในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของบุคคลมีปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย ทั้งในส่วนที่เป็นปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคม อันได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา รายได้ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การรับรู้ข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน การได้รับการอบรมชี้แจงหรือการรับรู้ข่าวสารต่างๆ รวมทั้งความคาดหวังในผลประโยชน์ที่จะได้รับ และในส่วนที่เป็นปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ชีตจำกัดทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ การได้รับการสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัว จากเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือหน่วยงานเอกชนและองค์กรพัฒนาต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทในการปฏิบัติงานของบุคคล ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำปัจจัยต่างๆ ที่มีผู้ทำการศึกษาไว้แล้วข้างต้นในบางส่วนของข้อนำมารวบรวมเพื่อตั้งกรอบแนวคิดในการศึกษา เพื่อค้นหาความจริงว่ามีตัวแปรใดบ้างที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง

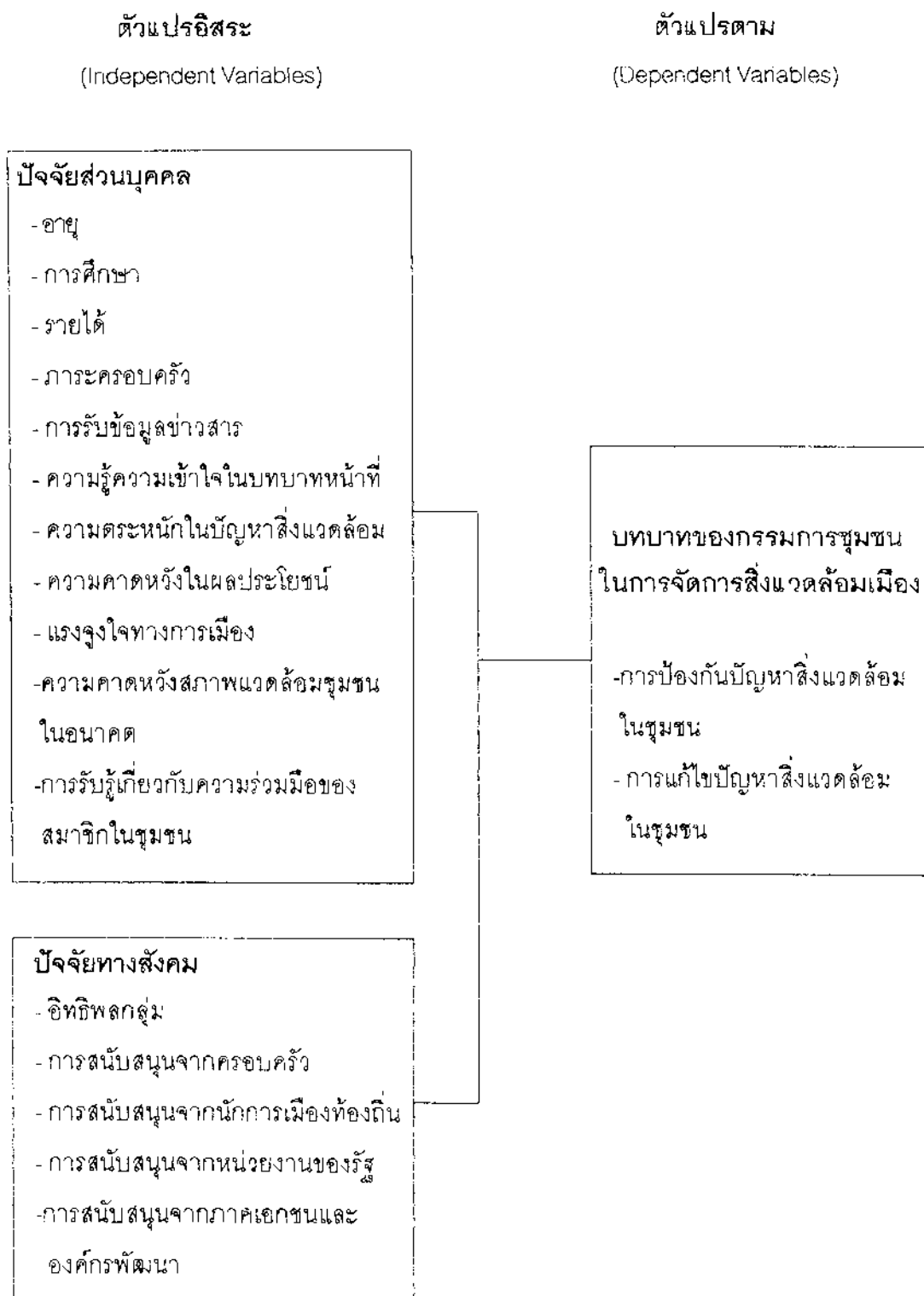
2.9 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่จะมองว่าสังคมชุมชนเป็นระบบๆหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยต่างๆ ที่มีภารกิจหน้าที่ไปตามบทบาทของตนเพื่อดำรงสังคมนั้นให้คงอยู่ ถ้าหากระบบย่อยหรือส่วนใดของสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นก็ย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ ในระบบด้วย ดังนั้นทุกส่วนในระบบต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาสมดุลย์และให้สังคมนั้นคงอยู่ ชุมชนต่างๆ ในเขตเทศบาล โดยเฉพาะในเขตเทศบาลของจังหวัดที่เป็นเมืองหลักเช่นจังหวัดขอนแก่น ซึ่งได้รับการพัฒนาด้านต่างๆ อย่างกว้างขวางและเป็นไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากมายต่อสถานะสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมหิมองเห็นได้ชัดเจน ขยายลูกกลมรวดเร็วและมีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหาที่รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ในอนาคตหากไม่ได้รับการแก้ไข ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิต ของสมาชิกในสังคม

คณะกรรมการชุมชนย่อย เป็นองค์กรชุมชนที่เกิดจากพื้นฐานแนวคิดที่จะจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อพัฒนาเทศบาล เกิดจากความสมัครใจของสมาชิกในชุมชนที่อาสาเข้ามาแบ่งเบาภาระ

และช่วยเหลืองานของราชการ โดยที่สมาชิกในชุมชนเป็นผู้คัดเลือกจากกลุ่มผู้สมัคร ซึ่งคณะกรรมการชุมชนจะมีบทบาทและหน้าที่เป็นผู้นำและแกนกลางในการพัฒนาชุมชน ช่วยแก้ปัญหาต่างๆในชุมชน ต้องทำหน้าที่ประสานงานหรือขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีและสร้างความสามัคคีในชุมชน รวมทั้งดำเนินการอื่นๆ ตามเห็นสมควร จะเห็นว่าในปัจจุบันขณะที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ทวีความรุนแรงขึ้น เทศบาลซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงในเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองได้ให้ความสำคัญกับบทบาทของคณะกรรมการชุมชนมาก จะเห็นจากแนวความคิดเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง และแนวความคิดเรื่องการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ตามหลักการแล้วคณะกรรมการชุมชนย่อย จะมีบทบาทตั้งแต่การสำรวจข้อมูลพื้นฐานของชุมชนสำรวจปัญหาและความต้องการของชุมชน การจัดทำแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมเมือง รวมถึงการนำแผนไปสู่การปฏิบัติจริงสรุปแล้วโดยบทบาทของกรรมการชุมชน จะมีบทบาทในการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนเอง แต่ในการปฏิบัติงานจริง การที่กรรมการชุมชนจะมีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างไรนั้นย่อมมีปัจจัยต่างๆที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาท จากแนวคิดทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้คือ ปัจจัยที่เป็นลักษณะส่วนบุคคลของกรรมการชุมชนได้แก่อายุ การศึกษา รายได้ ภาวะครอบครัว การรับข้อมูลข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ความตระหนักในปัญหา ความคาดหวังในผลประโยชน์ แรงจูงใจทางการเมือง ความคาดหวังสภาพแวดล้อมชุมชนในอนาคต การรับรู้เกี่ยวกับระดับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ อิทธิพลกลุ่ม การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ การสนับสนุนจากภาคเอกชนและองค์กรพัฒนา ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ในด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมสามารถแสดงได้ดังแผนภูมิที่ 2

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

2.10 สมมุติฐานการวิจัย

จากแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานการวิจัยที่ได้ศึกษา ผู้วิจัยได้พิจารณาปัจจัยหลายประการที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง จากกรอบแนวคิดได้แบ่งตัวแปรออกเป็นปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.) ปัจจัยส่วนบุคคล ลักษณะส่วนบุคคลที่น่าจะมีผลต่อบทบาทของคณะกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองที่เลือกมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ อายุ การศึกษา รายได้ ภาวะครอบครัว การรับรู้ข่าวสาร ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ความตระหนักในปัญหาความคืบหน้าในผลประโยชน์ แรงจูงใจทางการเมือง ความคาดหวังสภาพแวดล้อมชุมชนในอนาคต และการรับรู้เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

1.1) ปัจจัยด้านอายุ

คนที่มีอายุแตกต่างกันย่อมมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันส่งผลให้มุมมอง แนวคิด และ การปฏิบัติงานในบทบาทหน้าที่ใดๆแตกต่างกันด้วย จากการศึกษาของนาถเจลิยว ยังนันท์วัฒนา (2530) พบว่า กรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลที่มีอายุสูง สามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีที่มีอายุน้อย จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมุติฐานการศึกษา ดังนี้

สมมุติฐานที่ 1.1 อายุของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 1.2 อายุของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 1.3 อายุของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.2) ปัจจัยด้านการศึกษา

การศึกษาช่วยให้บุคคลมีแนวคิด วิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความตระหนักในปัญหา สามารถวิเคราะห์ปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหาได้ คนที่มีการศึกษาจะสามารถเผชิญกับปัญหาและจัดการกับปัญหานั้นได้อย่างมีเหตุผลและมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ จากการศึกษาของ เกรียงศักดิ์ เขียวอิง และ วิรัช วิรัชนิการวรรณ (2530) พบว่า สภาตำบลยังมีศักยภาพไม่เพียงพอที่จะบริหารงานพัฒนาด้วยตนเอง ทั้งนี้เพราะกรรมการสภาตำบลส่วนมากมีการศึกษาดูต่ำ และการศึกษาของ วิรัช วิรัชนิการวรรณ(2535) พบว่า คณะกรรมการองค์กรท้องถิ่นคือคณะกรรมการหมู่บ้านและคณะกรรมการสภาตำบล ที่มีระดับการศึกษาต่ำ น่าจะเป็นอุปสรรคต่อการ

บริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัย จึงได้ตั้งสมมุติฐานการศึกษา ดังนี้

สมมุติฐานที่ 2.1 การศึกษาของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 2.2 การศึกษาของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 2.3 การศึกษาของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.3) ปัจจัยด้านรายได้

จากการทบทวนงานวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า รายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของคนจะมีอิทธิพลต่อการทำงานของบุคคล คนที่มีรายได้มากย่อมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจสูง จึงมีเวลาและสามารถอุทิศเวลาในการทำงานเพื่อส่วนรวมได้มากกว่าคนที่มียาได้น้อย การศึกษาของ อานนท์ อาภาภิรมย์ (2525) พบว่า สภาพทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของสภาตำบลในการพัฒนาแหล่งน้ำ การศึกษาของวิทยา วรรณศิริ (2529) พบว่าการขาดแคลนทุนทรัพย์เป็นอุปสรรคและปัญหาต่อบทบาทของคณะกรรมการการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน การศึกษาของ อังคณา อาตมียะนันท์ (2530) พบว่าขีดจำกัดของเศรษฐกิจมีผลต่อบทบาทขององค์การพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม แต่การศึกษาของสมบัติ เสาร์แก้ว (2536) พบว่าปัจจัยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ไม่มีความสัมพันธ์กับบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของคณะกรรมการหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม แม้จากผลการวิจัยจะยังไม่สมบูรณ์แน่ชัด แต่ผู้วิจัยมีความเชื่อว่าปัจจัยรายได้ ต้องมีความสัมพันธ์กับบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมของกรรมการชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนเมืองที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจสูงและให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยรายได้กับบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองของกรรมการชุมชน จึงตั้งสมมุติฐาน ดังนี้

สมมุติฐานข้อที่ 3.1 รายได้ของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานข้อที่ 3.2 รายได้ของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานข้อที่ 3.3 รายได้ของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.4) ปัจจัยด้านการระบอบครัว :

เป็นภาวะความกดดันอย่างหนึ่งของบุคคล ที่บุคคลได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัวและรับไว้ในตนเอง มีผลต่อความรู้สึกนึกคิด หัตถ์คดี และบทบาทที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งมีผลต่อการตัดสินใจกระทำการสิ่งใด Herbert Mead ได้กล่าวไว้ว่าการกระทำหรือการตัดสินใจกระทำการสิ่งใดของบุคคลขึ้นกับความเป็นตัวตน(Self) ตัวตนจะประกอบด้วย I และ Me ซึ่ง I เป็นความต้องการเฉพาะตัวเป็นส่วนที่ฝังรากอยู่ในชีวภาพของแต่ละคน แต่ Me คือพฤติกรรมความรู้สึกรับรู้ของตนเองและของผู้อื่นที่มีต่อตัวเองด้วย ดังนั้นการตัดสินใจกระทำการใดๆของตัวตนย่อมขึ้นกับ I และ Me ที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมุติฐานการศึกษา ดังนี้

สมมุติฐานที่ 4.1 การระบอบครัวของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 4.2 การระบอบครัวของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมุติฐานที่ 4.3 การระบอบครัวของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.5) ปัจจัยด้านการรับข้อมูลข่าวสาร :

เป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้ มีวิสัยทัศน์ มีโลกทัศน์ ที่กว้างไกล ในปัจจุบันโดยเฉพาะสังคมเมืองการรับรู้ข่าวสารผ่านสิ่งต่างๆ อาทิ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งตีพิมพ์ หรือสื่อบุคคล ล้วนมีอิทธิพลและความสำคัญต่อบุคคลในการแสดงบทบาทตามสถานการณ์ การที่บุคคลได้รับรู้ข่าวสารต่างๆมาก ย่อมจะมีส่วนในการยกระดับความรู้ความเข้าใจ และเกิดจิตสำนึกในการทำงานมากกว่าคนที่ไม่ได้รับข่าวสารความรู้ต่างๆ จากการศึกษาของนาถเลียง ยังนันท์วัฒนา (2530) พบว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีที่ได้รับข่าวสารจากภายนอกมากครั้ง สามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่าคณะกรรมการสตรีที่ขาดปัจจัยดังกล่าว สอดคล้อง กับการศึกษาของพรณเรศ ไชยา (2535) พบว่าปัญหาที่สำคัญในการปฏิบัติบทบาทของครูที่มีต่อการส่งเสริมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนมัธยมศึกษา คือการข่าวสารข้อมูลและเอกสาร และการศึกษาของ สมบัติ เสาร์แก้ว (2536) พบว่าการรับรู้ข่าวสารเป็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก

จากผลการศึกษาข้างต้น และผู้วิจัยเองก็เชื่อว่าการรับรู้ข่าวสารน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ซึ่งยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเรื่องดังกล่าว จึงได้ตั้งสมมติฐานในการศึกษาดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 5.1 การรับรู้ข่าวสารของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 5.2 การรับรู้ข่าวสารของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 5.3 การรับรู้ข่าวสารของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.6) ปัจจัยด้านความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ :

ในการปฏิบัติงานทุกอย่าง บุคคลที่ทราบและเข้าใจว่าตนมีบทบาทหน้าที่อย่างไรในสถานภาพนั้นๆ ย่อมจะทำให้บุคคลนั้นมีแนวทางในการดำเนินงาน สามารถดำเนินงานได้สอดคล้องและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งจะทำให้งานมีประสิทธิภาพ จากการศึกษาของ วิทยา วรรณศิริ(2529) พบว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านมีความรู้ความเข้าใจ ในงานที่ทำน้อยทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคในการทำงานพัฒนาชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของนาถเฉลี่ย ยั่งยืนวัฒนา (2530) พบว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลที่มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่สามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีที่ยังขาดปัจจัยดังกล่าว การศึกษาของวิรัช วิรัชนิการวรรณ(2535) พบว่า คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) และคณะกรรมการสภาตำบล (กสต.) ที่ไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตน จะเป็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น และจากการศึกษาของสมบัติ เสาร์แก้ว (2536) ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่เป็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็กของคณะกรรมการหมู่บ้าน

จากผลการศึกษาข้างต้นสรุปว่า ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงาน แต่ยังไม่ปรากฏผู้ใดทำการศึกษาศักยภาพของปัจจัยดังกล่าวกับบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมืองของกรรมการชุมชน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยดังกล่าวและตั้งสมมติฐานในการศึกษาดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 6.1 ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 6.2 ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 6.3 ความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ ของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.7) ปัจจัยด้านความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม

เป็นความสามารถนึกคิดหรือเป็นความรู้สึกรับผิดชอบของบุคคลที่จะสำนึกถึงสิ่งต่างๆในสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันทุกคนจะพบว่ามีปัญหาสิ่งแวดล้อมอยู่มากมาย ล้วนมีผลกระทบต่อบุคคลทั้งสิ้นไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม ดังนั้น การที่กรรมการชุมชนจะปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ย่อมขึ้นกับความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนด้วย ดังนั้นผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 7.1 ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 7.2 ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 7.3 ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.8) ปัจจัยด้านความคาดหวังในผลประโยชน์

การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะกระทำการสิ่งใดย่อมมีความต้องการผลประโยชน์ตอบแทนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นในรูปวัตถุสิ่งของที่เป็นรูปธรรมหรืออาจอยู่ในรูปนามธรรมที่มองไม่เห็นแต่สัมผัสได้ด้วยใจจากการศึกษาของ นาถเฉลี่ยว ยัณันทวัฒนา (2530) พบว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลที่มีความคาดหวังในผลประโยชน์จะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่าคณะกรรมการพัฒนาสตรีที่ขาดปัจจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 8.1 ความคาดหวังในผลประโยชน์ของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 8.2 ความคาดหวังในผลประโยชน์ของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 8.3 ความคาดหวังในผลประโยชน์ของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.9) ปัจจัยด้านแรงจูงใจทางการเมือง

การที่บุคคลหนึ่งจะปฏิบัติงานใด นอกจากจะมีความคาดหวังในผลที่จะเกิดขึ้นแล้ว ก็ยังมีสาเหตุบางอย่างที่เป็นแรงผลักดันหรือเป็นแรงกระตุ้นให้กระทำการใดๆ ในปัจจุบันกระแสความตื่นตัวทางการเมืองมีมากขึ้นประชาชนเอาใจใส่ต่อสิทธิและหน้าที่ทางการเมืองของตนมากขึ้น มีคนมากมายที่ต้องการเสนอตนเองเป็นตัวแทนของประชาชน เพื่อทำหน้าที่อันทรงเกียรติในระบอบประชาธิปไตย ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลใดก็ตามแต่ อาจจะเป็นอุดมการณ์ ผลประโยชน์ของกลุ่มหรือผลประโยชน์ส่วนตัว สิ่งหนึ่งที่เป็นพื้นฐานของการเข้าสู่ระบบการเมืองคือการร่วมเป็นผู้นำกลุ่มหรือร่วมทำงานเพื่อชุมชนของตน อันจะนำไปสู่ก้าวต่อไปของการเป็นนักการเมือง คณะกรรมการชุมชนถือว่าเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนและทำงานเพื่อชุมชน ผู้ศึกษาจึงเชื่อว่า แรงจูงใจทางการเมืองน่าจะมีผลต่อการปฏิบัติงานของกรรมการชุมชนด้วย จึงได้ตั้งสมมติฐานดังนี้

สมมติฐานข้อที่ 9.1 แรงจูงใจทางการเมืองของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 9.2 แรงจูงใจทางการเมืองของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานข้อที่ 9.3 แรงจูงใจทางการเมืองของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.10) ปัจจัยด้านความคาดหวังสภาพแวดล้อมชุมชนในอนาคต

ปัญหาสีสิ่งแวดล้อมหรือปัญหามลภาวะเป็นพิษ เป็นปัญหาใหญ่ที่ทุกคนในสังคมปัจจุบันพึงตระหนัก ดังนั้นการที่คณะกรรมการชุมชนได้เล็งเห็นปัญหาสีสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน และได้ปฏิบัติงานเพื่อจัดการกับปัญหานั้นๆย่อมมีความคาดหวังว่าเมื่อได้ปฏิบัติงานแล้วสภาพแวดล้อมของชุมชนจะต้องดีขึ้น จึงได้ตั้งสมมติฐานการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 10.1 ความคาดหวังสภาพแวดล้อมในชุมชนของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสีสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 10.2 ความคาดหวังสภาพแวดล้อมในชุมชนของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 10.3 ความคาดหวังสภาพแวดล้อมในชุมชนของกรรมการชุมชน มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

1.11) ปัจจัยด้านการรับรู้เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน

การปฏิบัติงานของบุคคลนอกจากจะขึ้นกับความต้องการเฉพาะตัวแล้ว ทักษะคติ แนวคิด หรือพฤติกรรมของผู้ขึ้นยังมีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลอีกด้วย ความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนย่อมส่งผลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการชุมชน จากการศึกษาของ ผุสดี เยี่ยมสวัสดิ์(2535) พบว่า การขาดความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อบทบาทของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในการให้สิ่งแวดลอมศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชนในโครงการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ในเขตกรุงเทพมหานคร และการศึกษาของ วิรัช วิรัชนิการวรรณ(2535) พบว่า การที่ประชาชนให้ความร่วมมือน้อย เป็นปัญหาและอุปสรรคกับองค์การท้องถิ่นในการบริหาร และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และจากการศึกษาของ อานนท์ อภาภิรมย์(2525) พบว่า สภาพของประชากรในชุมชนและการรวมกลุ่มของประชากรในชุมชน มีผลต่อบทบาทของสภาตำบลในการพัฒนาแหล่งน้ำ ผู้วิจัยจึงได้ตั้งสมมติฐานการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 11.1 การรับรู้เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 11.2 การรับรู้เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 11.3 การรับรู้เกี่ยวกับความร่วมมือของสมาชิกในชุมชนของกรรมการชุมชนมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2) ปัจจัยทางสังคม เป็นลักษณะทางสังคมที่นำจะมีผลต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมเมือง ปัจจัยที่เลือกมาศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ อิทธิพลกลุ่ม การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่น การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ และการสนับสนุนจากภาคเอกชนและองค์กรพัฒนา

2.1) ปัจจัยด้านอิทธิพลกลุ่ม

ลักษณะการทำงานของคณะกรรมการชุมชนเป็นการทำงานเป็นกลุ่มที่สมาชิกทุกคนจะต้องให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ ในการทำงานเพื่อชุมชน ดังนั้น บทบาท แนวคิด ทักษะคติของสมาชิกในกลุ่มหรือเงื่อนไขความร่วมมือนี้อิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลไม่มากนักคะ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 12.1 อิทธิพลกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการ ชุมชนในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 12.2 อิทธิพลกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการ ชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 12.3 อิทธิพลกลุ่มมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการ ชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2.3) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากครอบครัว

บุคคลในครอบครัวเป็นบุคคลใกล้ชิดและมีความสำคัญที่สุดต่อการดำรงชีวิต สมาชิกในครอบครัวจะเป็นทั้งผู้ให้ ผู้รับ ที่ปรึกษาและกำลังใจ ถ้าสมาชิกในครอบครัวเห็นด้วยกับการทำงานเพื่อสังคม คณะกรรมการชุมชนก็สามารถทำงานเพื่อส่วนรวมได้อย่างเต็มที่ แต่หากสมาชิกในครอบครัวไม่เห็นด้วย หรือไม่ให้การสนับสนุน กรรมการชุมชนก็ไม่สามารถทุ่มเทกำลังกายกำลังใจและเวลาเพื่องานส่วนรวมได้อย่างเต็มที่ผู้วิจัย จึงตั้งสมมติฐานการศึกษา ดังนี้

สมมติฐานที่ 13.1 การสนับสนุนจากครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการชุมชนในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 13.2 การสนับสนุนจากครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 13.3 การสนับสนุนจากครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานตามบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2.3) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากนักการเมืองท้องถิ่น

คณะกรรมการชุมชนเป็นผู้ทำหน้าที่ตัวกลางเชื่อมระหว่างประชาชนในชุมชนกับเทศบาลผู้ทำหน้าที่รับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาล การทำงานของเทศบาลจะปกครองโดยนายกเทศมนตรีและคณะเทศมนตรี ที่มีหน้าที่ดูแลรับ รាយจ่าย งบประมาณในการพัฒนาเทศบาล คณะเทศมนตรีถือเป็นนักการเมืองท้องถิ่นที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนในเขตเทศบาล ซึ่งปัจจุบันมีการแข่งขันสูงและค่อนข้างรุนแรง ดังนั้นการเอื้ออำนวยความสะดวกจากนักการเมืองท้องถิ่นสู่ชุมชนที่เป็นฐานเสียงเพื่อเอื้อผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นแผนการพัฒนาหรืองบประมาณย่อมมีผลต่อบทบาทในการปฏิบัติงานของกรรมการชุมชน จากการศึกษาของ วิทยา วรรณศิริ(2529) พบว่า ถ้าผู้นำท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องไม่มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน ก็จะเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้านในการพัฒนาชุมชน การศึกษาของ นาคเนลิยา ยังไม่

วัฒนา(2530) พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากผู้นำชุมชนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล และจากการศึกษาของ ตั้งคนอาตมิยะนันท์(2530) พบว่า ชีตจำกัดทางการเมืองมีผลต่อบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนในการส่งเสริมการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จากเหตุผลข้างต้นทั้งหมดผู้วิจัย จึงได้ตั้งสมมติฐานการศึกษา ดังนี้

สมมติฐานที่ 14.1 การสนับสนุนจากนักรการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 14.2 การสนับสนุนจากนักรการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 14.3 การสนับสนุนจากนักรการเมืองท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2.4) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ

ไม่ว่าจะเป็นการได้รับความร่วมมือในด้านการให้คำแนะนำ แรงงาน เครื่องจักรกล หรือระบบระมาณ ย่อมมีผลทำให้บุคคลมีขวัญกำลังใจ และมีความพร้อมในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จลุล่วงไปได้ จากการศึกษากอง วิทยา วรรณศิริ (2529) พบว่า การได้รับความร่วมมือจากองค์กรของรัฐและเอกชนน้อย เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน และการศึกษาของ นาดเนตียว ยั่งยืนวัฒนา(2530) พบว่า การได้รับการอบรมชี้แจงได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบลสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของตนเองได้ดีกว่า คณะกรรมการพัฒนาสตรีที่ยังขาดปัจจัยดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ ชุสดี เชี่ยมสวัสดิ์ (2535) พบว่าการขาดการสนับสนุนและความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน เป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการปฏิบัติงานตามบทบาทของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนในการให้ สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน รวมทั้งการศึกษากอง วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2535) พบว่า การขาดงบประมาณสนับสนุนข้าราชการทำงานไม่จริงจัง เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติของกรมการหมู่บ้าน(กม) และกรมการสภาตำบล (กสศ.) และการศึกษาของสมบัติ เลาหะแก้ว (2535) พบว่า การได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารและจัดการแหล่งน้ำขนาดเล็ก

จากผลการศึกษาข้างกล่าว สรุปได้ว่าการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานในการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 15.1 การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 15.2 การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 15.3 การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐมีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2.5) ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากภาคเอกชนและองค์กรพัฒนา

ไม่ว่าจะเป็นการได้รับความร่วมมือในด้านการให้คำแนะนำ แรงงาน เครื่องจักรกล หรือ งบประมาณ ย่อมมีผลทำให้บุคคลมีขวัญกำลังใจ และมีความพร้อมในการปฏิบัติงานให้บรรลุผลสำเร็จสู่ฝั่งฝันได้ จากการศึกษาของ วิทยา วรรณศิริ (2529) พบว่าการได้รับความร่วมมือจากองค์กรของรัฐและเอกชนน้อย เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการปฏิบัติงานตามบทบาทของคณะกรรมการพัฒนาสตรีระดับหมู่บ้าน สอดคล้องกับการศึกษาของ ผุสดี เขียมสวัสดิ์ (2535) พบว่าการขาดการสนับสนุนและความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐและเอกชน เป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการปฏิบัติงานตามบทบาทของเจ้าหน้าที่องค์การพัฒนาเอกชน ในการให้สิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยดังกล่าว และตั้งสมมติฐานในการศึกษาดังนี้

สมมติฐานที่ 16.1 การสนับสนุนจากเอกชนและองค์กรพัฒนามีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 16.2 การสนับสนุนจากเอกชนและองค์กรพัฒนามีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน

สมมติฐานที่ 16.3 การสนับสนุนจากเอกชนและองค์กรพัฒนามีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของกรรมการชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน